ХР. П. КОНСТАНТИНОВЪ.

ПЕТКО ВОЙВОДА

БРАНИТЕЛЬ НА РОДОПСКИТѢ БЪЛГАРЕ ДО 1879 ГОД.

Чърти

ОТЪ ЖИВОТА И ПОДВИГИТѢ МУ.

„Гори Родопски!
Кой ще сига в' васъ да ходи,
Ага нѣма вашьянъ юнакъ
Петка Войвода".

(Притурка къмъ пѣсньта „Стара Планина").

ИЗДАВАТЪ
Русю Ив. Тжмбаровъ и Хр. П. Константиновъ.

ПЛОВДИВЪ,
Бързотискна-печатница на Христо Г. Дановъ
1888.

82 - 88

Приготвени сж за печатание:

1) Расходка отъ Искръ до Арда прѣзъ 1883 год. Въ тия пжтни бѣлѣжки, между другото ще има нѣщо за съврѣменна Ист. Румелия, географически и административенъ очъркъ на Одринската областъ прѣди и слѣдъ Русско-Турската война; кратко описание на на Ахж-Челибийската каза и водоописатенъ прѣгледъ на Ардиното корито отъ извора на р. Арда до устието ѝ въ Марица.

2) Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини. (Обективно разгледвание тоя въпросъ за врѣмето отъ 1876 до 1886 год.) Книга III. 1884—1886.

3) Мохамеданско Родопско възстание прѣзъ врѣмето на русската окупация въ 1878 година.

4) Рѣчи и наздравици, исказани на 6 и 8 Априлъ 1885 год. при угощенията по случай Хилядогодишнината на Кирилла и Методия въ София. (Стенографически бѣлѣжки)

5) Обвинителната рѣчь и защитата по дѣлото на Сърбина (офицеръ на българска служба) подпоручикъ Бацета, уловенъ въ бѣгство.

6) Изъ Родопитѣ. Описание на Рупчосъ, едно Българско краище въ сѣвернитѣ расклонения на Родопскитѣ планини.

7) Изъ Родопитѣ. Описание на Ахж-Челиби, едно Българско краище въ срѣднитѣ Родопи (горнето корито на р. Арда.)

8) Изъ Родопитѣ. Материали въ проза и поезия, за изучвание Родопското нарѣчие.

за споменъ отъ другаря ти. Констант…

ХР. П. КОНСТАНТИНОВЪ.

ПЕТКО ВОЙВОДА

БРАНИТЕЛЬ НА РОДОПСКИТѢ БЪЛГАРЕ ДО 1879 ГОД.

ЧЪРТИ ОТЪ ЖИВОТА И ПОВДИГИТѢ МУ.

„Гори Родопски!
Кой ще сига в' вась да ходи,
Ага нѣма вашьинъ юнакъ
Петка Войвода".

(Притурка къмъ пѣсньта „Стара Планина").

ИЗДАВАТЪ
Русю Ив. Тъмбаровъ и Хр. П. Константиновъ.

ПЛОВДИВЪ,
Бързотискна-печатница на Христо Г. Дановъ
1885.

SLOVANSKÁ
KNIHOVNA
V PRAZE

ПРѢДГОВОРЪ.

Както всичкитѣ страни на нашето отечество, тъй и Родопитѣ прѣзъ врѣмето на турското владичество сѫ имали свои герои-юнаци забѣгнѫли по планинитѣ съ своитѣ дружини, за отпоръ противъ турското владичество и подпоръ на християнскитѣ население. Прѣзъ всичкото врѣме на турското царувание, не сѫ липсували людие, които съ орѫжена рѫка сѫ се противили на турскитѣ притѣснения. Все е имало хора, които свободно сѫ живѣли въ горитѣ и планинитѣ. Толкозь по-вече, това ще да е било нѣщо обикновенно въ Родопскитѣ планини, гдѣто и въ врѣмена най-злочести за другитѣ български страни свободата е била запазена. Тамъ сѫ се развивали свободни княжества подъ Иванка въ **1198** год. и Момчилъ Войвода въ **1344—1361**. Въ срѣднитѣ вѣкове, Родопитѣ сѫ прѣминували ту подъ Грьцкитѣ, ту подъ Българскитѣ царье, нъ нито еднитѣ, нито другитѣ сѫ могли да ги завладѣятъ съвършенно, а ги сѫ давали въ владѣние на отдѣлни мѣстни князове. Родопитѣ сѫ покорихѫ съвършенно систематически отъ Турцитѣ, чрѣзъ тъй нарѣченитѣ юруци чакъ слѣдъ покорението на цѣла Тракия и брѣговетѣ на Бѣло-Море, нъ пакъ подъ нѣкакви условия.

Слѣдъ покоряванието тѣзи мѣста отъ Турцитѣ, голѣма часть отъ юначното население прибѣгнѫло въ недостѫпни мѣста да живѣе свободно. Послѣ когато е ставало потурчванието, тѣзи бѣгания сѫ се подновили и хайдушки чети сѫ прѣслѣдвали Турцитѣ. Първото потурчване на Българитѣ е ставало въ Цариградъ, гдѣто Българитѣ земани като въ помагачи на турската войска сѫ били потурчвани. защото споредъ условията при покорението, много Българи отъ Родопитѣ сѫ ходили да помагатъ на Турцитѣ въ разнитѣ имъ войни и въ това си качество тѣ сѫ се наричали *Помагачи*, отъ гдѣто е останѫло общото название на потурченитѣ Българи, Помаци.

Вторий периодъ на потурчванието е билъ по-сетнѣ (около **1600** год.). Това потурчване се е извършвало подъ сила-

та на ножа отъ особенни царски проводенници ходжи и имами. Въ това врѣме сѫ истурчени Българитѣ въ Цѣпина, Рупчосъ, Доспатско, Ахѫ-Челеби, Дари-Дере и южнитѣ ребра на Родопитѣ. Сега пакъ излѣзли дружини по планинитѣ за да си зачуватъ не вече политическата свобода, а свободата на съвѣстьта. Прѣзъ този страшенъ периодъ, много села сѫ разсипани, и всичкитѣ черкови и мънастири растурени. Въ това врѣме се прочулъ Дѣлю-Делибашия отъ Дари-Дерско, чиито роднини неизбѣгали въ планииитѣ, нъ подъ страхътъ на Дѣля, тѣ били неприкосновенни и отъ тѣхъ казватъ е зародишьтъ на едничкото християнско село Дари-Дере въ сегашната Дари-Дерска каза. Нъ освѣнь Дѣла, въ онова врѣме е имало по горитѣ и други войводи и хайдути, едничкитѣ виновници за запазванието християнството въ Родопитѣ.

Друга причина за да прѣжеляватъ Българитѣ мирний животъ, да търсятъ прибѣжище въ планинитѣ и да ставатъ хайдути сѫ били Кърджалиитѣ (1796—1804). Кѫрджалиитѣ сѫ вьрлували по цѣло Българско, нъ когато турското правителство — ако можемъ да го нарѣчемъ такова въ онова врѣме —е сполучвало нѣкои пѫть да ги усмири, тѣ сѫ бѣгали въ источнитѣ Родопи, гдѣто християнскитѣ жители, ако много пѫти по неволя и да сѫ се сдружавали съ тѣхъ въ тѣхнитѣ походи, много пѫти сѫ истеглювали. Кѫрджалиитѣ въ областьта на р. Арда сѫ вьрлували безнаказанно. Тая областъ въ онова врѣме била раздѣлена на толкозь много дребни деребейлици, щото самитѣ деребеюве сѫ се тресли отъ Кѫрджалиитѣ наричани още *Хайти*. Кѫрджалиитѣ сѫ плѣнили и християнитѣ Българи и потурченитѣ, нъ надъ първитѣ тѣ сѫ упражнявали още и звѣрски натискъ или насила потурчвание. Отдѣлни фамилии, а не цѣли села сѫ потурчени отъ Кѫрджалиитѣ. И тогава много Българи сѫ ставали контра-хайдути по горитѣ. Прѣзъ врѣмето на Хайтитѣ, въ всѣко християнско село, женитѣ на редъ сѫ дежурили на най-високий селски връхъ, отъ гдѣто сѫ се виждали всичкитѣ входни селски пѫтища; дежурната жена трѣбвало да стои и прѣде на върха отъ зори до мракъ и когато видвала че се задаватъ хайти отъ нѣкоя страна, тя извиквала: «бѣгайте мари и и! чи идѫтъ хайти отъ . . . . . (казвала названието на страната или пѫтьтъ, отъ гдѣто хайтитѣ наближавали). И тъй жителитѣ сѫ бѣгали къмъ другата

страна въ горИститѣ мѣста. Бѣганията сѫ се продължавали по нѣколко дена, недѣли и даже мѣсеци, догдѣто Кѫрджалиитѣ се отдалечавали. Кѫрджалийскитѣ нападения сѫ ставали по единъ или два пѫти въ годината. Като опустошителни скакалци, на облаци тѣ сѫ прѣминували и сѫ кръстосвали Родопитѣ. Въ онова врѣме е имало въ Родопитѣ много български войводи-хайдути, които много пѫти сѫ пропѫждали Кѫрджалийскитѣ дружини.

Отъ врѣмето на Султанъ Махмуда (дѣдото на днешний турски царь), старитѣ причини за прѣдпочитание хайдутския животъ сѫ исчезнали; нъ за това изникнали други. Турското управление слѣдъ новитѣ наредби на царюветѣ Махмуда и Меджида стана по-сносно, нъ отъ постъпенното умствено развитие на населението, послѣдното почна да чувствува по-живо неправдитѣ на турската управия. Даде се поне поименна равноправность и свобода на вѣроисповѣданията, нъ всѣко неиспълнение отъ страна на Турцитѣ тия обѣщания сѫ чувствувахѫ отъ населението. Освѣнь това въ сѣвернитѣ и южнитѣ поли на источнитѣ Родопи е имало и има Турци-землѣвладѣлци, които угнетяватъ своитѣ притиснати християни-чифликчии, на които земитѣ насила сѫ отнети прѣзъ врѣмето на Дере-бейлика. Послѣ, въ това по-ново врѣме, имало е не рѣдки случаи да се украдватъ християнски момичета и насила да ги потурчватъ; имало е безсъвѣстни чиновници, които вмѣсто да раздаватъ правосѫдие, угнетявали сѫ християнитѣ; имало е още Турци и Помаци хайдути по планинитѣ, гдѣто ката день сѫ обирали християнитѣ. Тѣзи обстоятелства сѫ били причина да излѣзѫтъ отъ помежду родопскитѣ Българи и въ най-ново врѣме трима войводи: Ангелъ Войвода отъ Хасково въ сѣвернитѣ ребра на Родопитѣ, Петко Войвода Дуванъ-Хисарски и Петко Войвода Каладжи-Дерски въ источнитѣ и южнитѣ ребра.

Съ настоящата си книжка азъ желая да запозная българский свѣтъ съ живота и съ нѣколко отъ многобройнитѣ подвиги на Петка Войвода Дуванъ-Хисарски, който е войводствувалъ по Родопитѣ и брѣговетѣ на Бѣло-Море отъ **1862** до **1879** год. Часть отъ неговитѣ дѣла сьмь записвалъ, прѣзъ **1873—77**; голѣма часть сьмь заелъ отъ бѣлѣжкитѣ на неговия другарь Руся Ивановъ; а останѫлото отъ свѣдѣнията, които съмь получилъ чрѣзъ разни приятели, отъ близо зема-

ли участие въ подвигитѣ на най-новия Родопски юнакъ. Мемоаритѣ и разнитѣ дукументи, помѣстени въ тая книжка можахъ да получа отъ самий Петка Войвода, когото политически обстоятелства сѫ принудили до неопрѣдѣлено врѣме да остави пушка и ножь на страна, да остави привремѣнно Родопитѣ и да се засели въ едно кюше на Княжеството.

Както казахъ и по-горѣ, настоящето описание на Петковитѣ подвиги сѫ само часть и похватъ за едно по-широко испитвание и описвание на неговитѣ подвиги, славни и утѣшителни за всѣки страждущъ, който е ималъ нещастието да опита на гърба си неправилнитѣ дѣйствия на турскитѣ управници, при сѫществуванието и на най-добри закони въ турската държава. За всѣка забѣлѣжка отъ страна на знающитѣ подобрѣ неговитѣ работи, признателностьта ще бѫде много голѣма отъ моя страна.

СОФИЯ. *Гергювдень 1885.*

ХР. П. КОНСТАНТИНОВЪ.

I.

МѢСТОРОЖДЕНИЕТО НА ПЕТКА ВОЙВОДА.

(Югоисточна Родопа. — Дуванъ-Хисаръ. — Народно възраждание. — Взаимни отношения. — Самозащита).

Родната страна на Петка Войвода е малко извѣстна на българский свѣтъ, по причина че е отдѣлена отъ другитѣ български краища и е заобиколена съ турски села. Азъ искамъ да запозная малко нѣщо читателитѣ съ тая страна, толкова по-вече, че на подвигитѣ Петко Войводови, се отдава мѣстно значение. Ще кажа нѣщо вкратцѣ и за Дуванъ-Хисаръ и за околностьта му.

Въ югоисточнитѣ склони на Родопитѣ, въ най-неизвѣстний до сега български край сѫ расхвърлени много български села, населени отъ трудолюбиво население, което се занимава съ скотоводство и земледѣлие. Въ прѣдѣлъ между гора и поле, това население като посрѣдникъ между горското и полско населения се ползува съ добъръ поминъкъ; нъ въ ущърбъ на завидний му поминъкъ, това население въ просвѣтително отношение е останѫло много назадъ, отъ колкото неговитѣ съплеменници въ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, гдѣто мѫчний поминъкъ е испекълъ и истънчилъ населението. По тая причина у българскитѣ населения въ источнитѣ и южни ребра и поли на Родопитѣ, по-кѫсно е свѣтнала искрата на народното възраждание и мнозина отъ българскитѣ учени до скоро сѫ мислили, че тамъ нѣма българско население, толкозь по-вече, защото прѣзъ първитѣ години на черковната българско-грьцка распра, отъ тукъ не станахѫ никакви заявления за отричание отъ Грьцката Патриаршия, нито пъкъ се исказа желание да се въведе матерний ни язикъ въ училищата.

Построяванието на желѣзний пѫть Деде-Агачь — Одринъ, учреждаванието Българска Екзархия възъ основание на единъ Царски Ферманъ, Срѣдно-Горско-Родопското възстание, Русско-Турската война и окупиранието на Одринската область отъ

русскитѣ побѣдоносни войски бѣхѫ редъ исторически събития, които и въ тоя затѫнтенъ, изоставенъ и забравенъ български край, подкладахѫ огъньтъ на народното самосъзнание. Тоя огънъ косвенно се притикаше отъ поминъчнитѣ сношения между южно-полскитѣ и планинскитѣ Българи. Благодарение на всичкитѣ тия обстоятелства, това население се усѣти че е българско и сега, когато се пишѫтъ тия редове. въ онзи край има вече отворени български училища, а освѣнь това, по-заможнитѣ Българи провождатъ дѣцата си за по-високо учение въ Одринъ, Сливенъ, Пловдивъ и Стара-Загора. Съзира се нѣщо и по-утѣшително: старитѣ чорбаджии отъ онѣзи български села искатъ да се отхвърлятъ отъ грьцкитѣ владици и да оттърватъ населението отъ фенерскитѣ злоупотрѣбления.

Между селата, които по-ранпчко се съживихѫ спада и Дуванъ-Хисаръ.

Селото Дуванъ-Хисаръ лѣжи на западъ отъ града Фере и къмъ сѣверъ отъ новоснованний градецъ Деде-Агачъ. на едно равнище подъ политѣ на планината *Китка*, проточена на сѣверъ отъ селото. *Китка* съ нейнитѣ западни и источни отрасли или гребени възвити и къмъ южната страна на селото, образува една котловина, въ срѣдата на която е селото.

Споредъ едно народно прѣдание, това село въ старо врѣме се е наричало *Градецъ;* а когато дошли Турцитѣ и прѣвзели онѣзи мѣста прѣимѣнували го на Дуванъ-Яшаръ, което по български значи: който се роди живѣе. Нарѣкли, казватъ, Турцитѣ селото така, защото мѣстностьта е била прѣкрасна и привлекателна, населението здраво и юначно и земята плодородна. Малко по-малко *Дуванъ-Яшаръ* се промѣнило на *Дуванъ-Хиссаръ*. На това прѣдание, едва ли може да се вѣрва, защото названието Дуванъ-Хиссаръ, по-вѣрно трѣбва да е свързано съ старитѣ грамади отъ крѣпости около селото. Подъ грамадитѣ се нахождатъ много стари пари отъ врѣмето на Филипа Македонский. По прѣдположение, крѣпоститѣ около селото трѣбва да сѫ били часть отъ многото такива на Момчилъ Войвода по южнитѣ родопски ключове, отъ гдѣто той е бранилъ Родопитѣ отъ южнитѣ нападатели, владѣтелитѣ на прибѣломорскитѣ полета — Гърцитѣ.

Прѣзъ селото протичатъ двѣ рѣки *Голѣма-Рѣка* и *Малка-Рѣка*. И двѣтѣ рѣки извиратъ изъ планината *Китка*.

Първата съ направление отъ сѣверъ къмъ истокъ се втича въ Бѣло-Море при развалинитѣ на едновремешний градъ *Траянополъ*, а втората — въ сѣверозападна посока влива се въ сжщото море при новий градецъ Деде-Агачь.

Цѣлото равнище въ образованата отъ *Китка* котловина дьржи два часа на широко и единъ и полвина на дълго.

Планината *Китка* е единъ отъ крайнитѣ клонове на Родопа и по височината си се сравнява съ по-голѣмитѣ й источни и южни върхове, като на пр. съ върховетѣ Карлжкъ, Чингене-Хисарь, Еллидже и Улу-Яйла надъ Гимурджина и Скеча и върховетѣ Ешекъ-Кула, Чепелли, Инихань-Тепе и Ашикларъ водораздѣли на Марица и Арда.

Административно, това село е привързано къмъ Ференската каза, Димотишки санджакъ, въ Одринската область. Споредъ реформитѣ, които Реуфъ-паша въведе въ одринската область слѣдъ заминуванието на русскитѣ оккупационни войски, всѣка каза или околия се распрѣдѣли по на 5 до 10 мюдюрлици за улеснение на населението, тъй щото и на Дуванъ-Хиссаръ се падна да бжде сѣдалище на единъ мюдюрлюкъ.

Въ селото има приблизително 3000 души жители, съставляющи 500 домакинства и помѣстени въ 400 кжщи. Въ срѣдъ селото има едно общо *хорище* насадено отъ странитѣ съ брѣстове. Около хорището сж съградени черковата, училището, селската кжща (общинский домъ) и нѣколко дюкяне. Въ праздници се играе хоро на хорището, а на 15, 16 и 17 Августъ става тридневенъ панайръ, за който дохождатъ търговци отъ вънъ, да купуватъ и изнасятъ за проданъ мѣстнитѣ произведения: килими, халища, дебели аби, масло, сиренье, медъ и восъкъ.

При источната страна на *Китка* има единъ параклисъ Св. Илия. Тамъ на Илиндень колятъ корбанъ и става голѣмъ сборъ.

Както Дуванъ-Хиссаръ, тъй и другитѣ български села въ онзи край, доста врѣме сж се опирали на Турцитѣ; нъ като видѣли, че нѣма да устоятъ, покорили се съ условие да не плащатъ данъкъ на Царя. Тогава Турцитѣ успѣли да основатъ въ Дуванъ-Хиссарската котловина четире малки турски селца: Ходжа-Кьой, Кара-Каякъ, Фжндажакъ и Бадуренъ. По-послѣ прѣзъ врѣмето, когато Турцитѣ за да оздравятъ съ-

мнителното си положение въ широкитѣ Родопи, захванали кое съ добро, кое на сила — споредъ врѣмето и мѣстото — да турчатъ Българитѣ, излѣзли двама беювци, а именно Токатчилѫ и Кара-Хасанъ, нападнѫли Дуванъ-Хиссарци и искали да истурчатъ жителитѣ му. Нъ Дуванъ-Хиссаръ юнашки се бранили и могли да запазятъ християнската си вѣра, като пожъртвували правото си да не плащатъ данъкъ.

Въ това страшно врѣме, много домакинства избѣгали отъ селото, слѣзли долу въ полето, гдѣто турчание не е имало и основали сегашното село Булгаръ-Кьой въ Кешанско. Отъ друга страна останалитѣ водили постоянна борба съ четиретѣ турски селца въ котловината, които най-послѣ за да се оттърватъ отъ катадневни главоболия, прѣселили се по-навѫтрѣ въ планинскитѣ мѣста и основали други села.

Приказва се, че и други 12 села въ ближното поле иматъ потеклото си отъ Дуванъ-Хисаръ. Тѣснотията на мѣстото, отъ врѣме на врѣме е принуждавала по нѣколко домакинства да се изселватъ отъ котловината и да слизатъ въ полето. Всичкитѣ села, за които се приказва, че сѫ заплодени отъ Дуванъ-Хиссаръ сѫ зачували носията, нравитѣ, обичаитѣ, говорътъ и пѣснитѣ на старото си село.

Когато се подигна грьцко-българский черковенъ въпросъ и Българитѣ въ Пловдивъ, Хасково, Одринъ и вѫтрѣшнитѣ родопски села отхвьрлихѫ патриковото владичество, жителитѣ отъ Дуванъ-Хисаръ бѣхѫ първитѣ въ онази околность, които испѫдихѫ грьцкий владика. Послѣ тѣ подбудихѫ още нѣколко села въ Ференско, Димотишко и Гюмюрджинско да послѣдятъ въ тѣхний пѫть. Главнитѣ работници по въздиганието на българщината въ юго-източна Родопа бѣхѫ Петко Калояновъ, Попъ Василъ Райковъ и Коста Търниковъ отъ Дуванъ-Хисаръ, Гарилъ Чорбаджи — прочутъ по-голѣмото му богатство, въспѣто и въ една нова тамошна пѣсень — и Маринъ Чорбаджи отъ село Голѣмъ-Дервентъ. Тѣзи голѣмци, влиятелни и прѣдъ правителството, спомогнѫли сѫ въ много села да се настанятъ български учители, да се въведе българский язикъ въ училищата и славянский въ черквитѣ.

Каквито страшни и прѣмеждни врѣмена да е прѣкарало селото Дуванъ-Хисаръ, жителитѣ му си сѫ зачували старонародното облѣкло и черний кожанъ калпакъ, никога не сѫ за-

мѣствали съ червений фесъ. Мѫжетѣ носятъ: *сюртюкъ*, (горна дрѣха) отъ бѣла аба; *потуре* стиснати като панталони тоже отъ бѣла аба; нъ въ послѣдно врѣме сѫ започнали да си правятъ потуре и отъ черна аба; *гугла* (калпакъ) отъ черна овча кожа. Женитѣ носятъ: *гришка* или сукманъ отъ бѣла аба; *поясъ* вълненъ и стѣгнатъ съ широка *зунка* отъ прѣдъ съ чепразе закопчена; *прѣстилка* шарена съ вѣзмо и *раченица* или бѣла махрама, която покрива главата и гърба; наноситѣ имъ висятъ плитки отъ шарени върви. Облѣклата се правятъ отъ мѣстни произведения.

Климатътъ е прохладенъ. Често вѣе южний топълъ вѣтъръ наричанъ *лодосъ*. Главний поминъкъ на населението е скотовъдството, прѣимущественно въ развъждание овци и говеда. Занимаватъ се още съ земледѣлие и пчеларство. Отъ земнитѣ произведения изобилно ставатъ: пченица, ячмикъ, мисирь, памукъ, сусамъ, бадеми и грозде.

Въ Дуванъ-Хиссаръ и околностьта му, междуособнитѣ отношения на Българитѣ сѫ отъ най-похвалнитѣ. Утѣшителното тукъ е, че тѣ сѫ съгласни и за хубаво и за лошо. Въ онѣзи села лошъ чилякъ замрькнува, нъ не осъмнува. За забѣлѣжвание е и това, че между селенитѣ нѣма стара и млада партии. Тукъ старитѣ заповѣдатъ, младитѣ слушатъ и вършатъ.

И взаимното помагание тукъ е пословично. Началото: единъ за всичкитѣ и всичкитѣ за едного, тукъ се приспособява като староврѣмски законъ. Когато нѣкой ще си прави нова кѫща, единъ день цѣлото село ще му насѣкѫтъ дърветa отъ гората; другъ праздниченъ день ще му ги прѣнесѫтъ. И мѫжкитѣ и женскитѣ помагатъ. Това помагание (межа) се спровожда съ гърмение пушки, свирение гайди и пѣяние пѣсни и който не отиде да помогне на съселенина си, навлича си прѣзрѣние отъ всички. По сѫщий начинъ, сир. съ *межа* селенитѣ приготвуватъ на бѫдѫщий младъ ступанинъ и камьнитѣ, керечьтъ, пѣсъкътъ и прьстьта, тъй щото на ступанинътъ, строительтъ на кѫщата, остава единственната грижа да спечели пари за дюлгеритѣ. Съ *межи* тукъ хората си помагатъ и при правение колиби и мандри, при копане лозята, при жьтва, ако нѣкой ступанинъ е боленъ и т. п. д.

Съгласието на тия хора никога не е подкопавано. Тѣ все задружно биватъ на щрекъ, а особенно въ прѣдвечерието

на голѣми пролѣтни праздници, когато по Родопитѣ се распространяватъ завѣтни страхове отъ клания и опустошавания. Причината на това е лесно обяснима отъ прѣданията, че въ първитѣ врѣмена Турцитѣ на голѣми праздници сѫ нападали българскитѣ села въ Родопитѣ и това тѣ сѫ правили съ нарочната цѣль, да убѣждаватъ Българитѣ, какво християнския Господь и християнскитѣ светци не имъ помагатъ и че единственното спасение е въ мохамеданството. И потурчването на Българитѣ се е извършвало на отлични християнски праздници. Напр. въ Констандово (Цѣпинско) на врьхъ Гергювъ-день били истурчени поповетѣ и първенцитѣ отъ цѣпинската околность; въ село Арда, лѣжаще при извора на р. Арда въ Ахѫ-Челебиско, 60 домакинства — споредъ едно прѣдание — сѫ били истурчени на день на Великий-Петъкъ, точно когато попътъ клепялъ клепалото за да се съберать християнитѣ въ черква. Едноврѣмешнитѣ страхове се подновяватъ всѣка пролѣть. Заради това, прѣдъ голѣми и отлични праздници, Дуванъ-Хиссарци щомъ чуятъ, че сѫ се появили нѣйдѣ въ гората въорѫжени хора, дигатъ се на въорѫжена потеря и безъ да търсятъ позволение отъ правителстзото, прѣслѣдватъ всѣко непознато лице. И дѣйствително, ако да не бѣ такъво настроението на Българитѣ въ онзи край, отколѣ би исчезнало отъ тамъ българското племе и християнската вѣра.

Още отъ старо врѣме въ това село е имало по едно по-първо лице почитано отъ турскитѣ власти и припознавано отъ тѣхъ като прѣдставитель на цѣлото село. Това лице носи название *коджабашия*. Въ Дуванъ-Хиссаръ почитанъ и припознаванъ е билъ родътъ на Калояновцитѣ, защото споредъ едно мѣстно народно прѣдание, тая голѣма фамилия водила потеклото си отъ българский царь Калояна. Отъ запомненитѣ до днесъ членове отъ тая фамилия най-влиятеленъ и най-почитанъ е билъ Калоянъ-Кехая. Него го наслѣдилъ синъ му Петко Калояновъ, а пъкъ слѣдъ него голѣмството се припаднало на синътъ му на днешния голѣмецъ и мюдюръ Калоянъ Петковъ. Имената Петко и Калоянъ едно по друго се прѣдаватъ отъ баща на синъ, отъ синъ на внукъ и т. н. т. Къмъ тая фамилия принадлѣжи и най-новий Родопски войвода Петко. За забѣлѣжвание е и това, че между мѫжскитѣ собственни имена най-много се срѣщатъ Калояновци.

Нарѣчието въ Дуванъ-Хисаръ и околностьта му неразлича много отъ онова въ Ахж-Челебийско и Дари-Дерско, само че тукъ липсватъ тройнитѣ членове. Интересующитѣ се ще могжтъ да направятъ нуждното сравнение по нарѣчието, като прѣгледатъ долнитѣ пѣсни.

I.

Станала е Бушначка девойка,
Рану рану у Свята Недяля
Да си мете, равнитѣ дворове,
Да си риди милнитѣ столове.
Мела, мела варнила [1]) метлана
Чи замина Райманъ бюлюкбаши.
Бушначка си майци одрумоне: [2])
Я ме дайте, я ще с' нега пода [3])
— Бушначку льо гиздава девойко!
Немой дуда [4]) ти сега сас меня
Я ще пода на гяюрска еоскя [5])
Да се бия сас лоши гяюри.
Не бия се ни два ни три деня.
Люм [6]) се бия такмо три години.
Га утиде на гяюрска еоскя,
Пушка пукна отъ гяюрска еоскя
Та удари Райман бюлюкбаши.
Той не рече овлеле душице
Люм ми рече овлеле сарчеце.
Сегнете ми десната пазушка
Извадете красата ябалка
Занесте я бушначки девойки,
Ку [7]) ме мома без сарце галила [8])

---

[1]) Варнила. вмѣсто хвърлила; въ Ахж-Челебийско фоарнила и фарлила.

[2]) *одрумоне* вм. *отговори*; *ромоне* вм. *говори* Това се срѣща въ по-вечето Родопски пѣсни, а въ говорътъ е исчезнало.

[3]) пода вм. отидж; поди вм. иди. отиди.

[4]) дуда вм. дохожда.

[5]) гяюрска еоскя вм. гявурска войска. Въ Ахж.Челдбийско: воскя.

[6]) люмъ вм. само. нъ.

[7]) ку вм. ако.

[8]) галила вм. любила.

Жали ще ме я два я три деня
Ку ме мома сас сарце галила
Жали ще ме такмо три години.
Не жали го ни два ни три деня
Люм го жали такмо три години.
Ду година в' хора неизлезе,
Ду втората пясня не запяла,
Ду третата в' хору незаходи.

II.

Сева е майка главила
На Руса мума хубава
Хубава още гиздава;
Та стана Севу утиде
В' негуви стари ягале [1])
Вакал гу овенъ пусрешна
Севу овному румоне:
Овенче ваклу елчийче
Фалба ща ти са пофаля
Чи ма е майка главила
На Руса мума хубава,
Хубава още гиздава
Тебя ща годежь [2]) да колемъ
Овенче Севу румоне;
Севу льо млади кехаьо!
Яга [3]) си меня заколишь,
Кой ще ти води стадото,
Утрину рану, на паша,
И на пладнина пуд сянка
Севу овному румоне:
Овенче ваклу елчийче!
Ти имашь братле по-малко.
То ще ми води стадото
Утрину рану на паша
И на пладнина под сянка.

---

¹) ягале казватъ колибитѣ по полетата, дѣто зимно врѣме се прибиратъ овчаритѣ вечерь.
²) годежь — гозбата при сгодяване.
³) Яга, га вм. кога.

Овенче Севу ромоне:
Повнишь ли Севу знаешь ли,
Га ти стадо не миноваше
През Арда ряка широка
Широка йоще длибока.
Ти си на меня викаше:
Овенче вакло елчийче
Прикарай ми си стадото
През Арда ряка широка
Широка йоще длибока
Та ща та кова овенче
С' бяли сребарни петалки,
И я ти стадо прикарах.
Пакъ искаш да ма заколиш.
Севу овенче не слуша.
Извади си ножа закла го.

II.
ЖИВОТООПИСАНИЕ НА ПЕТКА ВОЙВОДА.

I.

(Дѣтинство. — Въспитание и учение. — Домашни нещастия. — Рѣшение за свободенъ животъ).

Прѣзъ зимата въ 1844 год., по зачумерено и мъгливо врѣме, което точно прѣдставляваше неопрѣдѣленото положение на Родопскитѣ Българе, подтиснати политически и духовно отъ Турци и Гърци, на врьхъ на день Никулдень роди се въ с. Дуванъ-Хисаръ, момче на селянина земледѣлецъ и скотовъдецъ Киряка. Това момче го крьстиха на уйка му Петка Калояновъ, Петко; но когато попътъ му е турялъ името Петко, урисницата мълчешкомъ е прибавяла «Войвода».

Петко раслъ до 15 годишната си възрасть на бащини си дворове. Въ дѣтинството си той се е отличавалъ съ нѣкаква самостоятелность, нъ и покорностьта къмъ родителитѣ му е била чудновата. По нѣкога той не е слушалъ баща си, нъ това е обикновенно при всичкитѣ дѣтца. Когато билъ на 10 год., той молилъ баща му, да го провада да пѣе — споредъ тогавашното изрѣчение — въ метохътъ — тъй се казваха училищата поповски — гдѣто нѣколко селски дѣца ходили «при попа» да ги учи да четжтъ и пишжтъ грьцки букви, а български думи. Нъ баща му билъ не толкозъ учелюбивъ и не рачилъ да го провада «нахъ попа да пѣе», най го провадалъ на кжра да помага при полскитѣ работи. Щѣлъ не щѣлъ, малкий Петко се покорявалъ на бащината заповѣдь до 15 годишната си възрасть.

Когато станалъ Петко на 15 години, не слушалъ баща си и започналъ да ходи въ селский метохъ да се учи да чете и пише. Въ училището, той се е отличавалъ съ сериозность и внимание въ работата му и до 17 годишната си възрасть той се научилъ да прочита грьцки думи и да пише

съ грьцки букви български думи, като въ онова врѣме по южнитѣ и источнитѣ поли на Родопитѣ, новобългарский языкъ и новобългарското писмо не бѣха въведени, а старославянското писмо бѣ съвьршенно исчезнѫло. Това е било въ 1861 год., когато въ всичкитѣ Родопски християнски села, Грьцкий языкъ пѣяха въ черквитѣ и учеха въ училищата.

Петко искалъ още да се учи и желаялъ да го проводятъ въ нѣкой градъ като Гюмюрджюне, Ферре или Димотика, за да научи нѣщо по вече въ сѫществующитѣ грьцки училища, нъ непрѣдвидени обстоятелства го принудиха да се изостави отъ тоя меракъ, да напусне родното си мѣсто и да търси свободенъ животъ по планинитѣ, подъ синюто небо, при вода студена и сѣнки дебели, къмъ какъвъто животъ той още отъ дѣтинство ималъ обичь.

Въ 1861 год. Турце разбойници, които вьрлуваха въ тѣхната околность, убили брата му Матя и това нѣщо възбудило у него умраза противъ Турцетѣ и жажда за отвращание крьвъ за крьвъ. Отъ друга страна баща му се намиралъ въ страшно положение. Той билъ наклеветенъ прѣдъ турскитѣ власти за нѣкакъвъ голѣмъ кабахатъ и това правило притжженъ живота на домашнитѣ въ Киряковата кѫща. Отъ трета страна, Петковия свободолюбивъ и независимъ характеръ, неговото съзнание че е християнинъ, неговитѣ мисли за едноврѣмешното българско царство, за което много му приказвали дѣдо и баба, го накарали да се рѣши да стане независимъ и да се непокорява на турската власть. Но неволно му се испрѣчва въпросъ: какъ може да бѫде това? Какъ е възможно, когато цѣлия народъ пѫшка подъ хомотьтъ на Турския царь. — Отговорътъ на този въпросъ бѣ отъ страна на младия и распаленъ Петко: «съ орѫжие въ рѫка, въ гора зелена.» Турскитѣ неправди, християнскитѣ тегла, сейменскитѣ зорбажилѫци и гнуснитѣ дѣла на кѫръ-агаларъ още по вече обезпокояваха младия Дуванъ-Хисарски юнакъ и бѫдѫщия Родопски войвода, да незаспава отъ да мисли за по-скорото прилагание въ дѣло, намисленото отъ него срѣдство за свободенъ дѫхъ, за отмьщение и за отпоръ на турскитѣ лошавини.

II.

(Приготвюване за горски животъ. — Събиране дружина. — Излизание по горитѣ. — Прѣслѣдвание. — Битва при Юсюренъ. — Ранявание и уловявание. — Затварянне въ Гелиболъ).

Настанѫла зимата въ 1861 год. Петко бодро ходи изъ селото и скришно убѣждава момчетата да се присъединятъ къмъ него и да приематъ неговата мисъль. Той се ползуваше отъ тогавашнитѣ обстоятелства, които бѣха догорили борнáта на много хора. Разбойничествата по Гюмюрджинско, Димотишко и Ференско бѣхѫ докарали до отчаяние немалцина овчаре, които трьсяха случай за отмьщение. Такива момчета на драго сьрдце приемаха Петковитѣ прѣдложения, да излѣзѫтъ по горитѣ и да увѣрятъ Турцетѣ, че не само тѣ могѫтъ да носятъ орѫжие, че не само тѣ могѫтъ да угнѣтяватъ, че не само тѣ могѫтъ майки да расплакватъ.

Прѣзъ пролѣтьта, Петко събралъ отъ неговото и отъ околнитѣ села една малка дружина и на 7-й Май тѣ излѣзли въорѫжени въ гората. Прѣди да излѣзѫтъ, тѣ се прикълнали въ името на Бога, че ще бѫдѫтъ вѣрни другаре, че ще живѣятъ като братя, и че нѣма да се прѣдаватъ едни други въ случай, че нѣкой би испаднѫлъ въ турски рѫцѣ. Това тѣхно излизание по гората имало за цѣль, първо, да живѣятъ независимо, а покрай тѣхъ и християнскитѣ села да иматъ спокойствие и защита, и второ, да покажѫтъ на Турцетѣ, че у Християнетѣ не е още исчезнѫла слѣдата отъ старата и завѣтната българска свобода, както сѫ мислили тѣ.

Прѣзъ лѣтото, Петко и дружината му, намѣрили голѣмо съчувствие между планинскитѣ овчаре българи, които имъ показваха съдѣйствие. Дружината си ходѣше свободно, като на всѣко кюше въ горитѣ имаше хора, които я поддьржаха. Петко се прочю като хайдутинъ. Това бѣ за Турцетѣ страхъ и срамъ, а за Християнитѣ гордость и куражь. По цѣлитѣ источни Родопи и по всичкото южно поле се приказваше за него. За да се прочуе още по вече дружината, тя почнѫ да прави нападения връзъ турски села, поради което още прѣзъ лѣтото Турското правителство проводи жандармски отряди да ги гонятъ по горитѣ. Турското правителство испьрво неможеше да узнае да ли тая дружина е бунтовническа, хайдутска или противо-

хайдутска. Въ наплашенитѣ турски умове се вътрѣли мисли, че тая дружина трѣбва да се поддържа отъ нѣкоя християнска сила. За това, правителственнитѣ шайки и хайки провождани противъ нея, съ голѣмъ страхъ правяха нападенията си, а и Петко знаяше да върти тъй работата, щото прѣдставляваше че дружината му се състои не отъ десетини но отъ стотини.

Цѣли двѣ лѣта̀, дружината умѣ да се защищава както трѣбва и да събуди чрѣзъ тая слава много заспали сърдца. Най-сетнѣ, правителството като узна, че движението на тая малка дружина, съ която съчувствуваха сичкитѣ християнски села, нѣма съвсѣмъ разбойнически характеръ както то отъ най-напрѣдъ си мислѣше и вѣрваше, ами до нѣйдѣ и бунтовническа, взе и по строги и по-цѣлесъобразни мѣрки. То проводи по-голѣма сила отъ заптии и доброволци, които нападнѫха новия български войвода и младата му дружина при с. Юсюренъ, Ференска каза, и слѣдъ едно силно сбивание, Петко билъ раненъ съ крушумъ на дѣсната нога и уловенъ отъ Турцетѣ, заедно съ трима негови другаре, а именно: Петко Радювъ Каладжидерски, *) отъ с. Каладжи-Дере, Гюмюрджюнска кааза, Комню Стояновъ отъ с. Дуванъ-Хисаръ и Стоилъ . . . . . . отъ с. Юсюренъ, Ференска кааза. Това било на 6-й Януарий 1863 година.

Младитѣ нещастници били испроводени въ санджакската столица Гелиболъ. Петка турили да се лѣкува въ болницата, а другаретѣ му затворили да гниятъ въ влажнитѣ Гелиболски тевници.

III.

(Скърбь Християнемъ. — Радость Турцемъ. — Лѣкувание.— Опитъ за побѣгвание. — Испращание въ Солунъ. — Побѣгвание. — Уловявание другаритѣ му и тѣхната сѫдба).

Страхъ и трепетъ овладѣ Християнетѣ по южнитѣ поли Родопски. Петко е затворенъ, Петко е раненъ, приказваше се редомъ изъ селата. Турскитѣ разбойници пакъ захванѫха безъ страхъ да нападатъ християнскитѣ пѫтници и свободно поч-

*) Петко Радювъ Каладжидерски въ дѣтинството си е билъ слуга въ единъ ханъ въ Гюмюрджюне. Той се е отличавалъ съ това, че когато чистилъ яхжретѣ, излизълъ на улицата и билъ съ лопатата минующитѣ турски дѣца. Той още е биялъ турскитѣ коне въ ханътъ.

нѫха да ходятъ по мандритѣ, да искатъ печени ягнета и бѣла ракия. Християнетѣ, а особенно българетѣ канкувци *) отъ прѣдѣлътъ на които бѣ и Петко, се бѣха уплашили, да не би да ги нанижатъ на вѫжа и закаратъ въ Гюмюрджюне и Гелиболъ. Отъ друга страна, турскитѣ населения по полскитѣ градове и села се радваха и се подиграваха съ българетѣ. Врѣмето бѣ такова, че трѣбваше българетѣ да носятъ съ търпение думата «ярѫмъ-черѫклия» отъ страна на Турцетѣ и «ешекъ-булгаръ» отъ страна на Гърцитѣ по Бѣломорскитѣ брѣгове.

Понеже Петко билъ тежко раненъ, лѣкувалъ го, по заповѣдь на Пашата, въ Гелиболската болница, Главния Воененъ Д-ръ на Гелиболския Санджакъ. Като му заздравяла тежката куршумяна рана, извели го отъ болницата, затворили го въ тевницата и чакали да пристигнѫтъ отъ страна на населението оплаквания, възъ основание на които сѫдилището да го сѫди. Като не се явили никакви оплакваче, Петко ималъ врѣме да убѣди 23 души затворници да се рѣшѫтъ за бѣгание, като пробиятъ зидътъ изъ подъ основата. Тамань, когато малко останѫло да пробиятъ и да излѣзѫтъ на улицата, издалъ ги единъ Гръкъ и на другия день имъ уловили сѣчивата. Малко слѣдъ това, Петка съ тримата му другаре испроводили въ Солунъ, за да ги затворятъ въ грозната Канлѫ Куля. По тѣхно щастие, заптиетата изгубили въ пѫть мазбатата и ги предали тамъ на вересия. Въсползувани отъ това, тѣ съ една хитрость успѣли да се оправдаятъ предъ валийския муавининъ, като казали че сѫ отъ Драма, за гдѣто като ги испроводилъ муавининътъ съ заптиета, съ друга хитрость сполучили да се откопчатъ и отъ тѣхъ въ пѫть и побѣгнѫли. Вдигнѫло правителството потери въ Сересската околность, за да ги излови. Близо при Серресъ потерята ги сгащила, направила съ тѣхъ сражение и двамата му другаре слѣдъ тѫжко ранявание били уловени, а Петко съ гола си сабя пробилъ пѫть презъ потерята и ударилъ да излѣзе кѫдѣ Скеча. Съ хитрость той се отървавалъ отъ безграмотнитѣ турски заптиета оставени да вардятъ беклеметата при проходитѣ. Между Кавала и Скеча го срѣщатъ двѣ суварии на отворено

---

*) Тъй се наричатъ Българетѣ въ Гюмюрджюнската околность.

поле. Петко лѣгнѫлъ и се преправилъ на лудъ. Единътъ стражарь като го наближилъ съ коньтъ си, той се развикалъ безразборно и ударилъ коня му въ главата. Коня подплашенъ повалилъ ездеца си на земята. Другия стражарь се уплашилъ и като помислилъ че е грѣхъ да закачатъ лудъ человѣкъ, помолилъ другаря си да оставѭтъ нещастника и си заминѫли.

Петко пристигналъ въ Скеча здравъ и читавъ и започналъ да събира чета, за да излѣзе изново по гората. Другаритѣ му обаче, уловени, бѣха закарани въ Серресъ; послѣ прѣпроводили въ Цариградъ двамата, именно Комня и Стоила, гдѣто лѣжели затворени до 1877 год. а Петко Радевъ Каладжи-Дерски билъ испроводенъ на заточение въ островъ Кипръ и биде освободенъ по силата на Св. Стефанский договоръ въ 1878 година.

IV.

(Втори пѫть излизание по горитѣ. Напущание хайдутството. Заминувание въ чужбина. Учение въ Атина. Пѫтувание).

По горѣ видѣхме, че Петко въ Скеча захванѫлъ изново да събира дружина. Това било прѣзъ пролѣтьта въ 1864. Той събралъ малка дружина и прѣзъ лѣтото ходилъ съ нея по южнитѣ и югоисточнитѣ поли на Родопитѣ и приморската равнина. Турскитѣ власти го преслѣдвали, ала не били въ състояние да го уловятъ, едно отъ страхъ, друго, че дружината му денье се распрьсвала по селата тептиль и трето, защото българскитѣ села крияха Петка и дружината му. Въ това врѣме Гърцитѣ въ приморскитѣ градове и паланки се гордѣяха че Петко билъ Гръкъ и че съ него имало нѣколко души грьцки паликарета. Даже въ грьцкитѣ вѣстници въ Цариградъ се писа, че единъ войвода гръкъ вьрлува въ Родопитѣ и приморската равнина и косвенно натѣкваха властитѣ, че немогли да го уловятъ. Това го правяха Гърцитѣ съ единствената цѣль, да даватъ на онѣзи български мѣстности грьцки видъ. А и самъ Петко, въ нѣкои случаи е спекулиралъ съ Гърцитѣ, като се е казвалъ Грькъ.

Второто излизание на Петка по горитѣ пакъ било неудачно. При всичко, че Турскитѣ власти немогли да го уловятъ, каквито усилия и лукавства да употрѣблявали, той искалъ

нѣщо по-вече да е. Той искалъ да се научи команда, защото буйното му въображение му отваряло широка глѣдка; бълнувалъ неосѫществими сѣтнини. Заради това, той намислилъ да поизлѣзе вънъ отъ турската държава, за да пораспита и по изучи какъ ставатъ хайдутствата и войводствата въ другитѣ страни. На есеньта прѣзъ 1864, щомъ окапала шумата отъ дървесата, Петко распустналъ дружината си, и заминалъ за Атина. Тамъ той успѣлъ да постѫпи като слушатель въ Военното училище. Грьцкия язикъ знаялъ още отъ напрѣдъ. Прѣзъ Юлий 1865 год. напуща учението и проводенъ отъ Македонския Комитетъ въ Атина, забиколилъ нѣкои мѣста низъ Македония, за да види, да ли има почва за едно възстание, за да се побъркатъ Турцетѣ, когато избухне подготовляваното Критско възстание. На есеньта сѫщата година пакъ се завърнѫлъ въ Атина, защото въ Македония нито въ градоветѣ и селата, нито въ горитѣ и планинитѣ ненамѣрилъ хора въодушевлени за възстанвание противъ Турцетѣ. Въ това врѣме се подклаждало Критското възстание. Петко чулъ, че Гарибалди отъ Италия съчювствувалъ на Христианетѣ въ Истокъ; за това полюбопитствувалъ, да види тоя прочутъ юнакъ и заминалъ за Италия. Той намѣрилъ Гарибалдя и се запозналъ съ него. Гарибалди на драго сърдце поучилъ Петка и му далъ нѣкои правила за горско хайдутство. При това, той му далъ за другарь единъ италианецъ на име Фридрихъ, та съ него заедно събрали въ Италия 220 други доброволци за Критското възстание. Петко и Фридрихъ довезли тая дружина въ Атина, гдѣто се записали въ тая нарѣчена «Гарибалдюва дружина» още 67 души. Цѣлата дружина отъ 287 души, се затекли къмъ Критъ. Възстанието било пламнѫло. Като пристигнѫла въ Критъ, тая дружина преминала подъ началството на Коронеа.

V.

(Въ Критското възстание. — Второ пѫтувание вънъ отъ Турско. Завръщание. Трето излизание по горитѣ).

Петко е показалъ голѣмо юначество въ Критското възстание; за това той е билъ назначенъ да командува единъ отрядъ възстанници. Слѣдъ премирието, Петко не щѣлъ да се

завьрне веднага за Атина, защото споредъ заповѣдьта на Коронеа, трѣбваше да мине по между турската войска, а това било Петкому вѫтрѣшенъ срамъ. Заради това, той съ 18 души отъ доброволцитѣ, сполучилъ да се качи на единъ корабъ и отпѫтувалъ въ Александрия. Слѣдъ два мѣсечно пребивание въ Александрия, отплувалъ за Марсилия, гдѣто прѣстоялъ 6 мѣсеца. Отъ тамъ прѣзъ Италия, завьрналъ се изново въ Атина.

Прѣзъ пролѣтьта въ 1869 год. Петко намислилъ да излѣзе отъ Атина и да дойде въ Турско. Започнѫлъ да събира дружина изъ между находящитѣ се тамъ македонци. На 10-й Мартъ той издалъ единъ видъ възвание, съ което канилъ да го послѣдятъ желающитѣ да помогнѫтъ на подтиснѫтитѣ Християне въ Турско. Това се узнало отъ шпионитѣ на турския прѣдставитель, и послѣдния отправилъ нота до Грьцкото правителство, за да недопуска да се събиратъ такива дружини въ Атина. Правителството отговорило, че то нѣма никакво извѣстие за тая работа и необьрнало никакво внимание къмъ повторното заявление на турския прѣдставитель. Тогава Турския посланникъ прибѣгналъ до друга мѣрка, да улови Петка самъ и да го предаде на Грьцкитѣ власти. За да постигне това, той натоварилъ едного отъ чиновницитѣ си да се сприятели по шпионски начинъ съ Петка и да го вкара въ посолството. И тъй, единъ отъ чиновницитѣ подъ присторно име Д-ръ Димитрò се сближилъ съ Петка, сприятелилъ се, записалъ се като самоволникъ въ дружината му за да цѣри раненитѣ, догдѣто вечерьта на 22 Априлий, отъ французския театръ го завелъ ужь на гости у дома му, а го въвелъ ненадѣйно въ Турското посолство. Петко се преправялъ като че незнаялъ кѫдѣ сѫ го въвели, та че слѣдъ полунощь изважда револвера си и казва на мнимия му приятель Д-ра, да немрьдне. Шпионина уплашенъ за живота си, на часа испълнилъ Петковото желание и го извелъ мирно и тихо отъ конака на улицата.

На другия день Петко отива при Министра Димитръ Вулгарисъ за да пита: да ли грьцкитѣ власти ще го прѣслѣдватъ истинско или присторно. М-рътъ му казалъ, че е по-добрѣ да се отстрани отъ Атина, защото Турския прѣдставитель постоянно правилъ главоболия на правителство. Самия Вулгарисъ насърдчавалъ Петка.

На 12 Май, съ 82 души дружина тръгнѫлъ за турскитѣ бѣломорски брѣгове. Носили си и турски низамски дрѣхи, за да излѣзѫтъ на нѣкое скеле като турски низаме. Една силна буря побъркала пѫтуването имъ по морето и за да си земѫтъ храна, принудени били да излѣзѫтъ нѣколко души съ Петка на чело при крѣпостьта на западния край на островъ Митилинъ. Съ лукавство успѣли да земѫтъ храна отъ турския командантинъ на крѣпостьта, защото Петко се прѣоблѣклъ на Миръ-Алай, а нѣколцина отъ другаретѣ му на низаме. Това било на 31 Май.

На 3 Юний Петко и дружината му излѣзли на турский брѣгъ при Енесъ до устието на Марица, и влѣзли въ ближнитѣ Родопски бърда. Това е третето излизание Петково въ гората. Разсчюло се на всѣкѫдѣ низъ Одринската область, че загубения Петко пакъ е излѣзлъ. Турцетѣ изново се стрѣснѫли, а упоенитѣ отъ прѣснитѣ славни легенди за Петка младежи отъ Димотишко, Ференско, Гимурджинско и Одринско, обиденитѣ било отъ Турце, било Християне честолюбци, търсили Петка низъ горитѣ и планинитѣ, отъ гдѣто да отмѫщаватъ на турскитѣ зулуме и изядници и на християнскитѣ чорбаджие, нерѣзани Турце. Турското правителство взело строги мѣрки за прѣслѣдването на нарѣчения вече *Петка Войвода*, но не било въ състояние да го улови, първо, защото турскитѣ заптиета и войскаре били наплашени отъ него, второ, защото Петко познавалъ всичкитѣ скришни мѣста въ юго източнитѣ Родопи, и трето, защото всичкитѣ Християне съчювствоваха Петкому и го крияха зимѣ по селата, лѣтѣ въ планинскитѣ мандри.

VI.

(Приключения: а). Съ Енесския каймакамъ Тахиръ Бея; б). Съ Одринския Бинъ-Башия Арабъ-Хасана; в) Съ Одринскитѣ голѣмци Халилъ Бея, Мустафа Ефендя и Хасанъ Бея; г) Съ черкезина Антупа, водитель на потери; д) Съ началникътъ на Деде-Агачката Станция Хумберта; е) Съ турския шпионинъ Калѫнъ Тома).

На 2 Декемврий 1871 год. Петко прѣоблеченъ въ софтовски дрѣхи, влѣзлъ една вечерь въ кѫщата на Енесския каймакаминъ Тахиръ-Бея и съ разни заплашвания го принудилъ на другия день да пусне много селяне, затворени по

подозрѣние, че били негови ятаци. Това важно събитие се случи тъкмо три мѣсеца, слѣдъ 22 дневната обсада на Петка отъ турски войски въ Суха-Гора, отъ която обсада въ тая малка гора срѣдъ поле, Петко съ хитрость съумѣлъ да се отърве.

Прѣзъ лѣтото въ 1872 год. прочутия въ Одринско Арабъ-Хасанъ Бинбаши се заклелъ прѣдъ Валията, че вѫтрѣ въ 40 дни, той ще улови Петка живъ, или ако това неможе, ще го убие и главата му да прѣнесе прѣзъ Али-Пашова Чаршия. Арапина, освѣнъ че не можа да улови или убие Петка, но напротивъ Петко пороби него и го развожда като мечка нѣколко деня въ гората, додѣто се свършиха прѣговоритѣ съ Валията за освобождението отъ затворъ нѣколко души Българе въ замѣна на Арапина, който слѣдъ освобождението му биде осѫденъ на три годишенъ затворъ въ Видинската крѣпость.

Прѣзъ есеньта с. г., Петко заплашилъ Одринскитѣ турски голѣмци Халилъ Бея, Мустафа Ефендя и Хасанъ Бея, да не ще да ги остави свободно да ходятъ вънъ отъ града, ако не подѣйствуватъ и неисходатайствуватъ отъ Валията, освобождението отъ затворъ нѣколко десетини по подозрѣние затворени Българе. По какъвто и да е начинъ, споменѫтитѣ голѣмци исходатайствували за испълнението на Петковото искание.

Прѣзъ Юлий 1873 год., безъ малко щѣлъ да бѫде уловенъ отъ черкезина Антупа, прѣдводитель на потерята, която постоянно прѣслѣдвала Петка прѣзъ оная година. За седемь деня, потерята го обсадила въ гората *Келебекъ-Дахъ*, но Петко ако и боленъ отъ една люта куршумска рана, можалъ да се мѣсти съ дружината си въ разни точки на гората и на седмия день сполучливо се отървалъ отъ обсадата и залѣзлъ по-навѫтрѣ изъ Родопитѣ, гдѣто се потаилъ за нѣколко врѣме, вслѣдствие на което правителството распуснѫ потераджиитѣ.

На другата година, безбройни оплаквания се отправили Петкому отъ страна на чернитѣ работници при постройката на желѣзнопѫтната линия Деде-Агачъ-Фере, че Началникътъ на Деде-Агачката Станция, Германецътъ Хумбертъ се отнасялъ най-безчеловѣчно съ тѣхъ. Работницитѣ се оплаквали, че имъ думалъ лоши думи, псувалъ ги на вѣра, принуждавалъ ги да работятъ и въ праздници и въ Св. Недѣля, та че най-сетнѣ като да имъ плаща, правилъ разни спекулации при прѣ-

смѣтванието и неправедно отбивалъ по нѣщо отъ седмичната заплата на всѣки работникъ. Тѣзи оплаквания възмутили Петка и той прѣзъ Юлий нападнѫлъ въ единъ хубавъ день станцията, окрѫжилъ я съ дружината си, влѣзлъ въ Хумбертовото писалище и обралъ кассата. Това събитие тамань бѣ на мѣстото си, защото тъкмо по това врѣме Портата бѣ започнѫла да лъже Европа, че населението въ Турция било благодарно отъ обѣщанитѣ нему правдини. Това събитие бѣ важно още и затова, че чрѣзъ него на иностранцитѣ се доказа нагледно, че Турското правителство, администрация и публична сила, съсрѣдоточени само въ рѫцетѣ на мохамеданцитѣ, не сѫ въ състояние да удържатъ безопасностьта, здравината и редътъ въ страната. Слѣдъ тоя може би укоризненъ и хайдутски Петковъ подвигъ, взеха се най строги мѣрки за прѣслѣдваниото му. Одринския валия, заедно съ областния воененъ началникъ дойдоха въ Деде-Агачь съ 2000 души войска да дирятъ Петка; каймакамитѣ и кѫрь агаларетѣ отъ Ференската, Енесската, Димотишката и Гюмюржюнската кази, крьстосваха нѣколко седмици съ потери околиитѣ си; порѫчителства се искаха отъ всички християнски села. Нищо неможаха да направятъ турскитѣ власти. Всичкий тропотъ се свърши съ даване обезщетение 2000 лири на обрания и раненъ нѣмецъ Хумберта. Откраднати му били 450 лири, богатото обаче султаново правителство му брои 2000 лири отъ прѣпълненото турско съкровище.

Слѣдъ Деде-Агачското приключение, Петко се отстранилъ въ Гимуджинското поле. Тептилъ ходилъ въ Гимурджина, посѣщавалъ и овчаритѣ въ планинитѣ. Кѫдѣ края на 1875 г. се загнездилъ въ горитѣ надъ приморската паланка *Мароня*. Единъ богаташь Грькъ отъ Мароня, на име Тома Хаджи Яневъ или както го наричаха Калѫнъ-Тома, паднѫлъ въ изкушението, да се труди да прѣдаде Петка живъ или мъртавъ на Турцетѣ, замъ да добие голѣма почеть отъ турското правителство. Намѣрението на тоя безнравственъ грькъ отишло до ушитѣ на Петка, който безъ да се чюди много много, на 11 Май 1876 год., на день на пладнѣ го извелъ отъ кѫщата му съ свирки и пѣсни. Слѣдъ 31 дневно влачение по южнитѣ Родопски бърда, осѫдилъ го на смьрть и го застрѣлилъ.

VII.

(Слѣдъ възстанието и войната. Завладѣвание Маронската околность въ 1878. Прѣминувание въ окупиранитѣ мѣстности. Въ Родопското възстание. Уловявание отъ Русситѣ. Испращание задъ граница. Защита на сѣвернитѣ Родопски бърда, противъ мохамеданскитѣ Родопски възстаници. Петко като дѣйствителенъ работникъ на тайното дружество „Единство въ Пловдивъ". Заминсание въ Россия. Засѣлявание въ Княжество България).

Прѣзъ Срѣдно-Горското възстание и прѣзъ Сърбско-Турската и Русско-Турската войни, Петко войвода се неотдалечи отъ Родопитѣ. Отъ врѣме на врѣме, той се явяваше въ разни мѣста и правяше пакости на Турцетѣ, съ писма заплашваше Гърцитѣ и помагаше на бѣднитѣ безъ разлика на вѣра и народность. Паритѣ които той истеглюваше по миренъ начинъ отъ богаташитѣ, раздаваше ги на бѣднитѣ, да се снабдяватъ съ товарни и работни добитъци.

Когато Русситѣ прѣвзеха Пловдивъ и слѣдъ трндневната битка при Кара-Агачь въ сѣверннти поли на Родопа се расприснѫ турската войска и се разбѣга, Петко съ своята дружина завладѣ приморската паланка Мароня и околнитѣ грьцки и български села. При селото *Ташлѫкъ*, той заробилъ трима турски офицери съ едно отдѣление пеша войска и едно знаме. Обезорѫжилъ ги, та въоружилъ християнетѣ; а за да нехрани поробенитѣ за вѣтръ, пропуснѫлъ ги прѣзъ море. Дори до 7-й Мартъ 1878 год. Петко войвода владѣлъ Маронската околность и очаквалъ Русситѣ да я окупиратъ, но напразно. Русситѣ не окупираха тая мѣстность, а въ Гимурджина прѣстояха само два деня казацитѣ съ генерала Чернозубова. Слѣдъ една битка въ Мароня на 7 Мартъ, между Петка и баши-бозуцитѣ и слѣдъ организуванието на турското Родопско възстание отъ Сенклеръ-Ага (Англичанинъ) и Джанаварлията Исмаилъ Ага (отъ Кѫрджалиско), Петко заминалъ за Деде Агачь и Димотишко.

Димотика и Деде-Агачь бѣха окупирани, заедно съ полскитѣ около тѣхъ села. Планинскитѣ обаче села, бѣха оставени на произвола на турскитѣ бѣжанци солдати и башибозуци. Петко организувалъ контра-башибозушки християнски чети и завардилъ много села отъ нападения. Направилъ много сражения прѣзъ лѣтото и тежко раненъ, прѣминалъ съ дружината си въ окупиранитѣ мѣстности. По силата на обстоятел-

ствата, той слѣдъ голѣмата битка при Плаву на 21 Май, се прѣхвърлилъ въ Русската войска и лѣгнѫлъ да се цѣри въ военната болница въ Одринъ. Въ това врѣме, той се запозналъ съ генерала Скобелева.

Прѣзъ Юний дойде въ Пловдивското поле. Прѣзъ Юлий организира една отбрана чета, съставена отъ македонски и родопски Българе, и прѣзъ Августъ влѣзе въ Родопитѣ. Завзе сѣверната часть отъ Ахѫ-Челебийската околия, задъ демаркационната линия и подигнѫ на кракъ до 7—8 села; отъ самъ демаркационната линия владѣяше селата Чепеларе, Широка-Лѫка и много колибаци. Направи нѣколко сражения съ баши-бозуцитѣ; напада Пашмаклѫ и други помашки села. Този бунтъ можеше да земе по голѣми размѣри въ Родопитѣ, ако по настояванието на Турското правителство русскитѣ власти не бѣха уловили Петка съ измама. Това бѣ на 24 Септемврий Петко уловенъ съ четирмата му най-вѣрни другаре Н. Н. Гочю Милювски, Хаджи Никола Зебилювъ и С. Бубутановъ, отъ командира на Раховския гарнизонъ капитана Владимирова, дружината му се разбити и распрьснѫ, а него вързанъ докараха въ Пловдивъ при князя Дондукова-Корсакова. Бѣжанцитѣ Българе отъ Родопитѣ протестираха чрѣзъ демонстрация и чрезъ писменно заявление, противъ отнеманието Петкому свободата, да дѣйствува въ Родопитѣ, тъкмо въ това врѣме, когато никакво правителство, освѣнъ нареченото *народно правителство* на Сенклера и Джанаварлията, несѫществувание и когато сѫдбата на беззащитнитѣ Българе въ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ бѣ въ рѫцѣтѣ на изюзденитѣ баши-бозуци, гладнитѣ разбѣгали се войници и отчаяннитѣ бѣжанци отъ България и Тракия. Князьтъ незабавно освободи Петка и другаретѣ му *); награди първия съ орденъ за заслуга, но му отне правото да прѣбивава вѫтрѣ въ Княжеството и въ новооснованата въ Берлинъ Източна Румелия. Заради това, подъ Конвой ги испроводиха до демаркационната линия при *Карстовъ*.

Отъ Карстовъ, прѣзъ Дрѣново и Богутюво, Петко заобиколи и излѣзе пакъ въ Чепеларе. Отиде въ Широка-Лѫка и искаше да покори онѣзи помашки села въ Кричимската долина, които и до днесъ още не се покоряватъ. Напада пакъ

*) Марица. Год. I. Бр. 18.8 а.

Пашмаклѫ; прави битки съ баши-бозуцитѣ при Беденъ, но не можа да влѣзе въ тия села. Прѣзъ есеньта, той зе участие въ гимнастическитѣ дружества на Южна България. Тайното дружество «Единство» го имаше като дѣсна рѫка въ Родопитѣ. До края на 1878 год., Петко сновяше низъ Родопитѣ. Когато турскитѣ Родопски възстанници отъ Кѫрджалийско заплашваха Хасковската околность, дружеството «Единство» испроводи тамъ Петка войвода, та съ една чета Българе можа да въспира баши-бозуцитѣ цѣли три мѣсеца, да ненападнѫтъ Хасково.

Слѣдъ дохожданието на генерала Обручева, дружеството като приостанови своитѣ дѣйствия. Петко заминѫ въ Сливенъ, отъ гдѣто заедно съ Генерала Скобелева отиде въ Руссия. Прѣзъ лѣтото въ 1879, той се завьрна отъ Россия и се установи да живѣе миренъ животъ въ Варна.

III.

Отличителни чърти, качества и своеобразенъ животъ на Петка Войвода.

Петко Войвода има растъ високъ, тѣлосложение пълно и силно, глава голѣма, чело широко, коса черна кѫдрава. очи сиви, лице валчесто и въсчерно, мустаки черни. На лѣвата буза има бѣлѣгъ отъ куршумска рана, спечелена въ боя съ Родопскитѣ възстанници при Плаву. До 1879 год. той е раняванъ 33 пѫти. Той се отличавалъ съ:

I. Постоянство. Още въ млади години, каквото е захващалъ, стараялъ се е неуморно да го свърши до края. Постоянството и честолюбието му сѫ помогнѫли безъ жалость да се опрости съ мирния животъ въ юношескитѣ години.

2. Дързость. Той е смѣялъ всѣкога да проважда заплашителни писма на каймакаме и кадии, за да освобождаватъ извѣстни затворници. Много пѫти писменно е съобщавалъ на властитѣ, гдѣ се намира и ги е канилъ да отиватъ да го ловятъ. Прѣспокойно, той е писвалъ на богаташитѣ да му проваждатъ опрѣдѣлени сумми въ посочени мѣстности. Иеститѣ му писма до чиновницитѣ и богатащитѣ бѣха създали между

простолюдието вѣрвание, че Петко Войвода билъ толкова укумушь, щото знаялъ да чете и пише на мѣсечина, т. е. нощно врѣме.

3. Трѣзвенность. Прѣзъ всичкото врѣме на войводствуванието си, Петко се е въздържалъ отъ пиянство и развратъ. Той о билъ прѣданъ на вѣрванието, че Господь непомага на пияннитѣ и развратнитѣ хора. Като християнски войвода, той си е присвоявалъ вѣрско нравственна задача, а за да докаже това, той не е употрѣбявалъ опивателни питиета ни въ горитѣ ни въ селата. Прикаскитѣ за неговата трѣзвенность сѫ имали въспитателно значение между населението.

4. Человѣколюбие. Това качество може да му се припише само отъ части, ако подържаме, че *истинскитѣ* человѣколюбци неубизатъ никакви хора; но като вземемъ прѣдъ видъ, че той е прѣслѣдвалъ и наказвалъ съ смьрть не *истински* хора, ами звѣрове съ человѣчески образи и сиромашки мѫчители и изядници, справедливо можемъ да го нарѣчемъ *человѣколюбивъ*. Много пѫти, той е прѣслѣдвалъ денонощно и съ опасность на живота си: каймакаме, беюве, аги и чорбаджие, по заявленията и оплакванията на сиромаситѣ, чийто гласъ не е слушанъ отъ правителството. Той е изисквалъ съ писма голѣми сумми пари отъ чорбаджиетѣ, агитѣ и лихваритѣ, за да снабдява съ работенъ добитъкъ и необходими землеdѣлчески принадлѣжности бѣднитѣ хора, за които той всѣкога е билъ достѫпенъ. Обичалъ е, милвалъ е бѣднитѣ хора, отъ каквато вѣра и да сѫ били и само на тѣхъ е ималъ довѣрие, та имъ е давалъ пари, за да му доставляватъ въ горитѣ храна, облѣкло, барутъ и други потрѣби за дружината му. За всѣкаква доставка, плащалъ е двойно и тройно. Той е билъ до толкова некористолюбивъ, че когато въ 1879 год. заминалъ съ генерала Скобелева въ Русия, ималъ само едни дрѣхи на себѣ си, при всичко че огромни сумми сѫ минѫли прѣзъ рѫцетѣ му въ разни врѣмена.

5. Живѣяньето и поминуванието на Петка Войвода. Зимно врѣме, Петко е проживѣвалъ по селата и градоветѣ въ прибѣломорската равнина. Християнитѣ сѫ го имали като свой защитникъ отъ зулумжиетѣ, а въ замѣна на това, тѣ сѫ го укривали отъ турскитѣ власти. Въ всѣко село и градъ, той е ималъ по нѣколцина ближни познайници, у които е

застанвалъ на конакъ, нъ е ходилъ да гостува у всички, които сѫ го викали. Зимнитѣ денье, той прѣкарвалъ повече между селенетѣ съ гозби, гайди, хора́, свирки и пѣсни. Освѣнъ това, приказвалъ е на селенетѣ насърдчителни прикаски, обкичени съ смѣшни прѣдразсѫдаци за края на турското царство. Останѫлото въ крайно невѣжество приморско българско население считаше Петка като Божий пратенникъ, та съ голѣмо внимание изслушваше прикаскитѣ му и ни най-малко не се съмняваше въ тѣхната истинность, толкозъ повече, че распространенитѣ слухове, за Петковата Божа дарба да го нехваща куршумъ, закрѣпяваха между простолюдието мнѣнието, че Петко има дарба да знае, какво ще сетнѣ да станва. Заради това, когато отидеше въ нѣкое село, скарваха се селянетѣ, кой да го вика на госте. Петко за да не разваля хатъра на своитѣ сънотечественници, много пѫти е излизалъ безъ врѣме отъ едно село и е отивалъ въ друго, защото инакъ за да посѣти всичкитѣ кѫщи въ едно село, трѣбвало да стои съ мѣсеци

Колкото и да е билъ обичанъ и почитанъ отъ населението, Петко не е ималъ на тоя свѣтъ вѣра освѣнъ въ Бога. Никому не се е довѣрявалъ, че нѣма да го прѣдаде на Турцетѣ. Домашнитѣ, и роднинитѣ си даже, той не е вѣрвалъ и въ което село или градъ е влизалъ, поставялъ е на много мѣста прѣоблѣчени и тайни съглѣдници да вардятъ, да не би да го прѣслѣдватъ. Ето защо, Турското правителство при толкозъ усилия въ послѣднитѣ години, неможа да го улови; ето защо се не е намиралъ втори Калѫнъ Тома, да си намисли шпионска и прѣдателска роль въ отношение къмъ Петка. Много пѫти самъ Петко Войвода проваждаше селяне да казватъ на властитѣ въ Гюмурджина, Фере и Димотика че еди-гдѣ случайно видѣли Петка; нъ властитѣ не искаха да вѣрватъ, защото колкото повече го прѣслѣдваха, толкова по-много се блѣскаше тѣхното безсилие.

Пролѣтното, лѣтното и половината отъ подзимашното (есенското) врѣме, Петко прѣкарвалъ по горитѣ, най-вече въ источнитѣ и югоисточнитѣ склони на живописнитѣ Родопи. Горитѣ въ негово присѫтствие се прѣобращаха на мѣста, гдѣто живота, имота и честьта на Родопский българинъ можаха да се считатъ най-уздравени. Свиркитѣ и пѣснитѣ прѣдставляваха

бълнуваната свобода, а всѣкидневнитѣ Петкови госте отъ околнитѣ села наумяваха на войводата, че мислитѣ и проповѣдивѣдитѣ му намиратъ удобрителенъ отзивъ.

Въ горитѣ, Петко и дружината му живѣяха подъ чадѫре. Забѣлѣжителна чърта отъ горский му животъ е тая, че той живѣялъ отдѣлно отъ дружината си. Неговий чадѫръ билъ уединенъ и малко надалече отъ онѣзи на дружината. А единъ особенъ чадѫръ, малко нѣщо отдалеченъ отъ неговий и дружинскитѣ, билъ прѣдназначенъ за госте. Около всички чадѫре поставялъ караули, както и при ближнитѣ пѫтища и проходи, водящи къмъ хайдутския лагеръ. Когато приближавалъ нѣкой гостъ, нѣколко души го посрѣщали отъ далечь и слѣдъ подробно распитвание и опознавание, завождали го въ гостенский чадѫръ, гдѣто войводата отивалъ на свидвание или за надлѣжно споразумѣние. Тайно сѫ ходили на свидвание и нѣкои турци каймакаме изъ Гелиболско, за да се сприятеляватъ съ него не за друго, ами съ добромъ да придобиятъ благоволението и приятелството му, та да не се явява въ тѣхнитѣ кази, защото въ такива случаи, каймакаметѣ като неможаха да го уловятъ споредъ правителственнитѣ заповѣди, биваха прѣмѣстени и отчислявани.

Обикновенно Петко Войвода е правилъ лагеритѣ си на висока мѣста, при студени води и подъ дебели сѣнки. Мирнитѣ жители, които по нужда, или по любопитство го сѫ посѣщавали, неможаха да се нахвалятъ за хубавата му обноска и за свободния му и охоленъ животъ. Мѣста живописни, дружина отбрана, караули бодри, войвода въ сърмено облѣкло по народенъ кроежъ, чадѫре обкичени съ орѫжия, чанти и срѣбърни паласки. Такива картини прѣдставлявали Петковитѣ горски жилища.

При всичко, че Петкому съчювствуваха всичкитѣ българе въ югоисточнитѣ Родопи и приморската равнина, той си имаше и особни съгледници по всичкитѣ села, за да слѣдятъ турскитѣ кроежи и зговори за улавянието му и всичко му се съвбщаваше писменно. Даже и самитѣ по бѣдни Турци и Помаци съчювствуваха на войводата, който прѣслѣдваше турскитѣ беюве и християнскитѣ чорбаджие, отъ чийто натискъ страдаха безразлично Турце и Християне.

Петко Войвода не е правилъ обири надъ пѫтници. На-

падалъ е много пѫти търговци кърджалии, нъ само имъ вземалъ орѫжието, та го е раздавалъ на планинскитѣ Българе овчаре. Не е нападалъ и турската поща, ако и да е ималъ много случаи за сполука, прѣди построяванието желѣзопѫтната линия отъ Деде Агачь къмъ Одринъ. Срѣдства же за поддържание на дружината си и за раздавание помощи на бѣднитѣ, той си е доставялъ безъ никакви мѫчнотии отъ беюветѣ, чорбаджиитѣ и лихваретѣ.

Българетѣ бѣхѫ съставили разни условни имена за Петка, за да се несѣщатъ Турцетѣ, когато се говори прѣдъ тѣхъ за него. Така, тѣ го наричаха: *нашия, голѣмия, хвъркатия, петелътъ, касапинътъ* и др. подобни.

IV.

Документи по дѣятелностьта на Петка Войвода въ послѣдно врѣме.

1. «Чрѣзъ настоящето увѣрително удостовѣряваме, ние жителитѣ отъ с. Дуванъ-Хисаръ и околнитѣ му села, какъ много пѫти притекоха разбойници Турце надъ селата ни, за да исколятъ насъ и дѣцата ни и присвоятъ имуществата ни, но се избавихме чрѣзъ героя Петка Кирияковъ и неговата дружина, и заради това ние дължимъ къмъ него голѣма добрина и дори до днесь, ние бѣднитѣ и подчинени Християне познаваме животъ си отъ него и дружината му, за което (инди) дължи градецътъ ни и околнитѣ села, да му поднесемъ настоящето увѣрително, за потрѣбата му».

25 Априлъ 1878. (Слѣдватъ 80 подписа и 11 печата отъ градеца Дуванъ-Хисаръ и околнитѣ села: Тахтаджикъ, Домузъ Дере, Джамерленъ и Лѫджа-Кьой).

2. Подобно свидѣтелство съ 13 печата и 54 подписа му е дадено на 5 Май и отъ градецътъ Голѣмъ-Дервентъ и околнитѣ села: Ени-Сарѫ и Кутруджа. Подписитѣ и печатитѣ на това свидѣтелство сѫ завѣрени отъ Димотишкий Административенъ Съвѣтъ, прѣзъ врѣмето на окупацията.

3. Благодарително писмо отъ градецътъ Малъкъ-Дервентъ и околностьта му.

«Чрѣзъ настоящето благодарително, долуподписанитѣ жители отъ Малъкъ-Дервентъ и отъ околностьта му, всички пра-

вославни Християне, исповѣдваме какъ, че нашиятъ братъ званичния и прочутия войвода г-нъ Петко Кириякевъ отъ с. Дуванъ-Хисаръ, прѣди много години много пѫти ни прѣдварди отъ турскитѣ династии, заплашвания и насилвание отъ варваритѣ Турце, както и днесь притича на препълнений ни отъ сълзи молебенъ гласъ, за да ни избави и отпѫди съзаклѣтницитѣ варваре, мѫчители бунтовници Отомане *), които прѣди малко бѣхѫ нападнѫли връхъ насъ всички Християне на съвършенно разорение. Затова даваме днесь настоящето благодарително писмо въ рѫцѣтѣ на горѣпомянѫтаго брата войвода въ знакъ за награда».

9 Май 1878. (Слѣдватъ 93 подписа и 6 печата отъ Малъкъ-Дервентъ и селата: Кайджикъ, Василу, Горни-Суванлѫкъ и Долни-Суванлѫкъ. Завѣрени отъ Димотишкий Адм. Съвѣтъ).

4. Подобно свидѣтелство съ 157 подписа и 10 печата му е дадено отъ селата: Чикарджклѫ, Плаву, Айланъ, Дризи, Друпуня, Катърлѫ, Лимбаусъ, Арнаутъ-Кьой и Голѣмо-Сувиле. Завѣрено отъ Димотишкий Адм. Съвѣтъ.

5. «Чрѣзъ настоящето удостовѣряваме, че Петко Кирияковъ е помагалъ и защищавалъ насъ всѣкога, като е гонилъ нападающитѣ на насъ и на околнитѣ християнски села нападатели. Съ стари работи много ни е ползувалъ и е истински защитникъ на Християнетѣ, а мѫчитель на непитомнитѣ неприятели наши.»

Софули 13 Май 1878. (Слѣдватъ 44 подписа и 4 печата отъ градеца Софули и селата: Кара-Бунарь, Чурекъ-Кьой и Ризия, завѣрени отъ Димотишкий Адм. Съвѣтъ).

6. «Чрѣзъ мѫжественнитѣ си и неуморими старания, които приносительтъ на настоящето Петко Войвода Кирияковъ, полага отъ промѣнението на работитѣ до днесъ, е бдилъ заради завардвание тишината въ околнитѣ християнски села, като ги запазваше отъ нападенията на Родопскитѣ бунтовници Турце, дава му се настоящето свидѣтелство.»

19 Май 1878. (Слѣдватъ 103 подписа и 10 печата отъ селата: Орта-Кьой, Литичи, Траписикъ, Паликрава, Сияосъ, и Аплохори. Завѣрени отъ Димотишкий Адм. Съвѣтъ).

*) Тукъ думата е за Родопскитѣ възстанници прѣзъ 1878 год., когато владѣяха Родопитѣ отъ Неврокопъ до Димотика и голѣми пакости принесоха на населенията.

7. Такова свидѣтелство съ 107 подписа и 7 печата, завѣрени отъ сѫщий Съвѣтъ, му е дадено на 5 Юний 1878 г. отъ селата: Чалтикъ, Азвестади, Кара-Бегликъ и Мандра.

8. Сѫщо съ 42 подписа и 10 печата отъ селата: Балѫкъ-Кьой, Лѫджа-Кьой, Торбалѫкъ-Кьой и Окуфъ, издадено на 21 Юлий.

9. Сѫщо съ два печата и 10 подписа отъ Орумжи-Кьой.

10. «Комендантъ гор. Адрианополя. Н-р. 2343, 14 Мая 1878 г. Въ 53-й Военно-Врѣменный Госпиталь. Препровождая при семъ въ означенный госпиталь раненнаго Болгарина Петка Кириякова для излѣченія, прошу на сколько возможно, обратить особенное вниманіе, такъ какъ этотъ человѣкъ очень нуженъ въ Орта-Кьой. Комендантъ города, Полковникъ Нагаткинъ.»

11. 12. Благодарителнитѣ адреси отъ населенията въ Ференско и Димотишко непривождаме цѣли, защото сѫ много дълги.

13. Сѫщо и молбата отъ 8 села Ахѫ-Челебийски, да отиде Петко и заварди края отъ Родопскитѣ възстанници прѣзъ Августъ 1878 г. по причина на обширностьта не помѣстваме.

14. «Ние долуподписанитѣ даваме настоящето благодарително на г-на Петка Войвода Кирияковъ заедно съ дружината му, по причина като бѣха ни нападнѫли Турцетѣ, за да ни избиятъ и исколятъ, съвсѣмъ да ни погубятъ и изгорятъ селото ни; но благодаримъ Бога какъ се намѣри горѣказанний, та спомогнѫ за нашето избавление отъ тия диви звѣрове и кръвопийци, та и до сега живѣемъ съ Божия благодать и съ неговъ трудъ, като се потруди за насъ. Повторително горѣказаний герой, съ храбростьта си като рѣши своя животъ за насъ бѣднитѣ, които изново останваме въ жилищата си, даваме му настоящето благодарство за въ памятъ на Родопскитѣ прѣдѣли, ние всички жители отъ с. Широка-Лѫка.

8 Октомврий 1878.» (Слѣдватъ 28 подписа и единъ селски печатъ).

15. Отъ дружеството «Единство,» Пловдивъ. 11 октомврий 1878.» Почитаемий Български войвода Петко въ Чепеларе. Приехме испратено Ви отъ 4-й того и се зарадвахме гдѣто сега за първъ пѫть получаваме писмо отъ Ваша страна. Ние сме твърдѣ благодарни отъ дѣлата Ви и нашето мнѣние е прѣвъсходно за Васъ. Не е нужда да Ви насърдчаваме ние. Богъ Ви е създалъ за пазачь на беззащитнитѣ. Много ни дотегнѫ, за гдѣто се намирате въ голѣма скудость. Испращаме Ви

по Хаджи Дим. Стоиловъ 650 гр., колкото за сега, а за напрѣдъ честичко ще си пишемъ и разбираме отъ нуждитѣ. Колкото ни стигатъ силитѣ, ние се грижимъ дано да извадимъ оръжие отъ правителството, тукъ отъ градътъ. За това нѣщо ще да Ви расправи и приятеля ни Хаджи Дим. Стоиловъ. Отъ друга страна, ние испратихме Стефана Ангеловъ, Вашия помощникъ, заедно съ още единъ человѣкъ испроводенъ отъ София, тѣ отидоха въ Габрово, за да намѣрятъ оръжие и да купятъ. Ние сме разбрали, че безъ оръжие се неможе нищо. За по-нататъкъ пишете ни за да знаемъ, какъ се намирате спротивъ неприятеля, каква е разликата Ви въ хора и др. За прѣдсѣдательтъ: Д. Н. Матевски.»

16. Отъ Хасковския комитетъ «Единство.» Н-ро 24. 25 Декемврий 1878.» До Господина Петка Войвода въ Широка-Лъка. На основание думитѣ на Вашитѣ апостоли Ат. Петковъ, Ив. Димитровъ и Никола Маргаритовъ, които се прѣдставиха днесь въ наший комитетъ, като желаемъ да се запознаемъ по отблизо съ Вашитѣ работи и плапове, испращамъ отъ наша страна повѣренний Антона П. Попова, който ще се разговори на пространно съ Васъ за всичко. Комитета отъ своя страна Ви моли, да расправите подробно на пратений ни человѣкъ всички ваши пунктове, гдѣто ще дѣйствувате. Г-нъ Антонъ Поповъ ще снеме планове на всичкитѣ мѣста, щото да можимъ послѣ и ние да наближаваме къмъ тия мѣста и въ врѣме на дѣйствията да съединимъ силитѣ си. Освѣнъ това, явете, какви нужди имате, за да можемъ въ случай да Ви помагаме. Прѣдсѣдатель: Н. Марковъ.»

17. 18. Благодарностни свидѣтелства отъ селата Чепеларе и Стойкитѣ (Рупчоска околия) отъ 30 Декемврий 1878 и 13 Януарий 1879 год., подпечатани отъ селскитѣ печати подписани съ много подписи.

19. Българ. дружество «Единство,» Станимака. Н ро 2. 5 Февруарий 1879 г.» До храбрия български войвода въ Родопитѣ г-на Петка Кириякові. За сега прѣпращаме до Васъ въ храбрата Ви дружина доброволцитѣ Петра Николовъ Черногорецъ, Анастаса Николовъ Пловдивчанинъ, Апостола Георгиевъ отъ Павелско и Георгия Стойчевъ отъ Добрий-Лъгъ. Отъ тѣхъ, троицата ще останѫтъ при Васъ, а Георгия Стойчевъ ще върните съ писмо, щото имате да ни пишите. Марко Христовъ

е въ Пловдивъ и щомъ се завърне, ще Ви го припратимъ .... Ето Ви и новость! Между Сотирь и Бойково, като пжтували Лилковскитѣ избиратели за Пловдивъ, башибозуцитѣ ги нападнжли, зели имъ всичко и ранили единъ стражарь въ ржката. Говори се още, че двама человѣка, татъкъ отъ ония села сж изгубени и нищо се незнае за тѣхъ. Пакъ тамъ негдѣ се е намѣрилъ единъ младъ Българинъ убитъ на пжтя. Вслѣдствие на това, отъ страна на цѣлата околия се направи и подаде прошение до надлѣжнитѣ мѣста. То се зе въ внимание и съ сърдечна радость бързаме да Ви съобщимъ, че оржжие за Родопитѣ е дадено и е на пжть онова за Широка-Лжка. Прѣдсѣдатель: Павелъ Костовъ. Секретарь: Ил. П. Бѣлковский.»

20. Отъ сжщото дружество. Н-ро 3. 8 Февр. 1879 г. «Съ носителя на настоящето ни Марко Христовъ, който иде за въ дружината Ви, прѣпращаме още петина други волентири, а именно: Ник. Димовъ отъ Солунъ, Киро Василевъ отъ Дуванъ-Хисаръ (Ференско), Грозю Славевъ отъ с. Гюнелий (Хасковско), Димитръ Трендафиловъ отъ Ипекли (Мустафа-Пашанско) и Величко Павлювъ отъ Софийско. Тѣзи сж, които за сега идjтъ волентири за въ юначната Ви дружина. Азъ бързамъ да Ви прѣдизвѣстя за нѣщо, което може бити ще Ви бжде приятно да знаете. Въ Пловдивъ прѣди нѣкой день е пристигнжлъ прославений въ Сърбско-Турската война ратникъ за свободата на южнитѣ славяне Н. Пр. Генералъ Черняевъ и днесь утрѣ го очакваме въ града ни. Вамъ ще е извѣстно, че неговото желание е, да се бори и за нашата свобода. Прѣдполага се, че наскоро ще го имате гостенинъ тамъ въ Вашитѣ прѣлѣстни Швейцарски гори; за това, не ще бжде злѣ, ако се позатегните тъй щото, когато Ви види да му повлѣзите въ очи. Между другото нека кажемъ и това. Навѣрно до сега Вие сте се запознали съ Върховский, който прѣди седмица заминж кждѣ Васъ. Видите, че имаме съ насъ хора, на които можемъ да се уповаваме. Мжжайте се приятели. За прѣдсѣдатель: Ил. П. Бѣлковский.»

21. Отъ Хасковския комитетъ «Единство.» Н-ро 27. 22 Февр. 1879 г. «До г-на Петка Войвода въ Широка-Лжка. Въ вчерашното засѣдание на тукашний комитетъ се рѣши, да Ви се пише да дойдете тукъ, въ Хасково. За това, като получите настоящето ни, безъ да губите врѣме, пригответе мом-

четата си за походъ, а самъ съ испратений ни Ник. Руссевъ, елате тукъ, за да се разговоримъ за кѫдѣ и какъ ще пѫтувате. Прѣдсѣдатель: Н. Марковъ. Секретарь: С. Минчевъ.»

22. Отъ Окрѫжний Бълг. Комитетъ «Единство» Пловдивъ. Н-ро 136. 5 Мартъ 1879 г. «До уважаемий Български Войвода и народенъ защитникъ Петко Кирияковъ въ Станимака. Молимъ, щомъ приемете настоящето ни до колкото е възможно побързайте да дойдете тукъ въ Повдивъ, защото е необходимо нуждно Вашето присѫтствие тукъ днесь. Прѣдсѣдатель: Дим. Ил. Стамболовъ. Дѣловодитель-Кассиеръ: Д. Н. Марковъ.

23. Отъ Българ. Дружество «Единство» Станимака. 6 Мартъ 1879 г. «Храбрий Войводо! Твърдѣ ми станѫ жално за гдѣто при толкозь бързание, неможахъ да Ви застанѫ въ Станимака. Въ Пловдивъ азъ се врѣкохъ, че ще Ви проводя часа до 12 днесь. Писмото, което ми е дадено отъ тамъ, прѣпращамъ Ви го. Дружината отпратете къмъ първитѣ си мѣста, а Вие идете за Пловдивъ. Вырховский ще отиде горѣ, да задържи тамъ, които си сѫ още на мѣстата. За предсѣдатель: Ил. П. Бѣлковский.

24. Отъ Българското Читалище «Родопа» Станимака. 18 Мартъ 1879 г. «До Г-на Петка Кирияковъ, храбрий войвода въ Хасково. Приехме писмото Ви отъ 13-й того, чрѣзъ Ст. и разбрахме, че нашето писмо не сте получили, въ което имаше и друго писмо приключено отъ Централното Дружество, за което Ви писахме да отидите въ Пловдивъ. За това Ви молимъ, като приемите настоящето ни, или направо се отправете за Пловдивъ, или по-добрѣ елате въ Станимака съ Вырховский. Очакваме Ви съ нетърпѣние по-скоро или въ противенъ случай да върните Стефана да ни расправи. Но пакъ Ви молимъ, да но ни послушате по-скоро да дойдите. Като тръгваха Стефанъ и Стайко, неможахме да Ви пишимъ подробно и по-ясно. Прѣдсѣдатель: Павелъ Костовъ.»

25. Отъ Централний Комитетъ на Южна-България. Н-ро 118. 30 Мартъ 1879 г. «До Г-на Петка Войвода въ гр. Хасково. Слухове достигнѫха до насъ, че Вие сте имали намѣрение да замините съ четата си задъ границата на Южна-България. Отъ наша страна, ние напълно уважаваме съображенията, които Ви довождатъ до заключение, да прѣдприемете такъвъ походъ. Нъ както вече говорихме съ Васъ, когато бѣхте тукъ, въ Южна-България, а особенно въ Хасковский Окрѫгъ

въ скоро врѣме, Вие ще имате да принесете много по-голѣма полза, отъ колкото ако заминете въ Одринский санджакъ. И наистина, на Васъ народа гледа съ довѣрие и около Васъ той ще добие дързость да противостои на кърджалиитѣ, които чакатъ съ нетърпѣние оттеглюванието на русскитѣ войски, за да нахълтатъ въ Хасковский окрѫгъ. Ние се надѣемъ прочее, че като се водите отъ тия съображения, Вие ще останите въ Хасковский окрѫгъ, за да принесете по-голѣма полза на дѣлото, което съ пълно довѣрие очакваме отъ Васъ. Споразумѣвайте се по-често съ Хасковский Окр. Комитетъ. Прѣдсѣдатель: Св. Г. Тилевъ.»

26. Благодарително отъ Хасковский Окрѫгъ. 13 Юний 1879 г. Дава се настоящето на Негово Благородие Петка Кирияковъ, герой извѣстенъ намъ, който съ своята храбрость, въ тримѣсечното си прѣбивание въ нашата страна, умно и дѣятелно се стара та заварди мѣстата въ тая страна, гдѣто прѣди баши-бозуцитѣ изъ Родопитѣ се вмъкнѫха и правяха убийства и кражби. Нъ благодарене на казаний герой, като се повика и завзе тѣзи мѣста съ своята чета, можа да прикѫсне всичкитѣ злини. За това, за знаяние и истинность на неговитѣ неуморими трудове и патриотическа длъжность, удостовѣряваме съ печатитѣ и подписитѣ си. (Слѣдватъ 173 подписа и 31 печати.)

V.

Списъци на дружинитѣ му.

1). Списъкъ на момчетата, които сѫ слѣдили Петка Войвода, въ разни врѣмена прѣди освобождението.

1. Димитръ Цоновъ,
2. Петко Радювъ,
3. Стоилъ Атанасовъ,
4. Комню Стояновъ,
5. Петко Камбуровъ,
6. Георги Константиновъ,
7. Коста Ивановъ,
8. Кириякъ Евтимовъ,
9. Вангелъ Антоновъ,
10. Лазаръ Велчовъ,
11. Вуко Божиновичь.
12. Тасо Антоновъ,
13. Ив. Димитровъ,
14. Петръ Ивановъ,
15. Наумъ Евтимовъ
16. Панайотъ Димитровъ,
17. Вълко Стоиловъ (прѣводчикъ)
18. Христодулъ Мишайковъ,
19. Георги Александровъ,
20. Георги Суровото (байрактаръ)
21. Аргиръ . . . . . . (помощникъ)
22. Кочо . . . .
23. Григоръ Карабатаковъ,
24. Русю Ив. Тѫмбаровъ,
25. Никола Кирковъ,
26. Недѣлко Тодоровъ,
27. Вангелъ Карамфиловъ,
28. Тодоръ Панагюрски,
29. Недю Димитровъ,
30. Златю Желѣсковичь
31. Яню Петковъ,
32. Христо Димовъ,
33. Вълчо Ив. Тѫмбаровъ,
34. Стайко Киряковъ (братъ на П. В.)
35. Димо Георговъ Кюсевчевъ,

36. Васплъ Недовъ,
37. Митро Къркалията,
38. Ив. Геор. Кирезовъ
39. Яню Д. Кундовъ,
40. Янко Долангиевъ,
41. Дѣлчо Недѣлковъ,
42. Дим. Булгуровъ,
43. Петко Булгуровъ.

Забѣл. *Димо Георгевъ Кюсевчевъ* (35) родомъ отъ с: Кара-Корджалж (Гюмюрджинско) паднжлъ въ сражението при г. Мароня на 7 Мартъ 1878 г. *Василъ Недовъ* (36) билъ раненъ въ сжщото сражение, заробенъ отъ Турцетѣ и умрѣлъ въ Гюмюрджюнския затворъ. *Ив. Г. Кирезовъ* (38) се прѣдалъ на властитѣ и го опростили. *Яню Д. Кундовъ* (39) билъ уловенъ отъ правителството и лежалъ 2½ год. затворенъ. *Никола Кирковъ* (25) и до сега ходилъ съ една малка чета по Родопитѣ. *Дѣлчю Недѣлковъ* (41) билъ уловенъ отъ турскитѣ власти, слѣдъ заминуванието на Руситѣ, при убиванието на Деде-Агачкия каймакаминъ Дели Михаля, родомъ Гръкъ отъ Макри. *Петко Радювъ* Каладжи-Дерски (2) и до сега ходи съ чета по Родопитѣ и въ прибѣломорската равнина отъ Скече до Енесъ. Сега той е като замѣстникъ на Петка Войвода въ Родопитѣ.

2) Списъкъ на момчетата, които сж били съ Петка Войвода, когато той въ 1878 г. завзелъ сѣверната часть на Ахж-Челебийската каза, която споредъ Берлинский Договоръ остана на Турция.

1. Стефанъ Ангеловъ,
2. Лазаръ Македончето
3. Димитръ Орманъ-Папазж,
4. Петръ . . . . . .
5. Наумъ . . . .
6. Тодоръ Неювъ,
7. Филипъ Тодоровъ,
8. Ник. Аржчковъ,
9. Колю Дечювъ,
10. Вълчо Мурджовъ I.
11. Мито Пеювъ
12. Вълчо Мурджовъ II.
13. Георги Моархувъ,
14. Марко Стоювъ,
15. Насу Рупеца,
16. Георги Велювъ,
17. Насо Фойнювъ,
18. Ив. Кундураджията
19. Радю Мераковъ,
20. Нико Дарабула,
21. Ташо Дечовъ,
22. Никола Маргаритовъ,
23. Митю Тормановъ,
24. Хасъ Иванъ,
25. Ал. Аршеновъ.
26. Георги Тормановъ,
27. Боюклията . . . . .
28. Тома . . . .
29. Ник. Стоювъ,
30. Георги С. Милювски,
31. Хаджи Ник. Зебилювъ,
32. Н. Стамовъ,
33. Дим. Георгювъ,
34. Караманджукътъ
35. Кара-Димо,
36. Н. Чешмеджиевъ,
37. Ст. Петровъ.
38. Тодовъ Овчаровъ,
39. Илчу Гоговъ,
40. Ар. Арнаудовъ,
41. Димо Узуновъ
42. Драгню . . . . .
43. Стоянъ . . . . . .
44. Тодоръ Поповъ,
45. Никола Поповъ,
46. Добрю Ганювъ,
47. М. Стоювъ,
48. Дим. Стоювъ,
49. Узунъ Добрика,
50. Василъ Поповъ,
51. Насу Згуровъ,
52. Тодоръ Каралжковъ,
53. Стоянъ Ивановъ.
54. Дим. Гоговъ,
55. Вълко Каралжковъ,
56. Тодоръ Згуровъ,
57. Илия Тодоровъ,
58. Тодоръ Халваджията,
59. Георги Манчовъ.
60. Дѣдо Маринъ Илиевъ,
61. Марко Добрювъ,
62. Георги Стоювъ,
63. Василъ Дермендерски,
64. Христю Стояновъ,
65. Наумъ Евтимовъ,
66. Кочу . . . .
67. Ташу Дечювъ.
68. Стоилъ Атанасовъ,
69. Позу Павликянина,
70. Нику Жоабруту,
71. Тодоръ Райчовъ,
72. Георги Киряновъ,
73. Тодоръ Киряновъ,
74. Райчо Дармонювъ,
75. Михалъ Донювъ,
76. Тодоръ Даскалътъ.

(Има още и други на които имената не се знаятъ)

Забѣлѣжка.

Тая книжка е била готова за печатание прѣзъ 1885 год. когато е било и започнѫто печатанието ѝ, както се вижда въ 1-ва стр.; нъ по непрѣдвидѣни причини, едвамъ слѣдъ двѣ години можа да се допечата и то въ скратенъ обемъ. Единъ цѣлъ отдѣлъ, който съдържа пространно и подробно описание на по-забѣлѣжителнитѣ дѣла на Петка Войвода, а именно: 1) Опитъ за побѣгване отъ Гелиболската тевница; 2) Побѣгване отъ Солунъ; 3) Играчка съ Митилинския бинъ-башия Али-Ага 4) Петко Войвода като кадия; 5) Остригване мустакитѣ на Димотишкия юзъ-башия Османъ-Ага; 6) Освобождение на затворницитѣ въ г. Енесъ прѣзъ 1871 год. 7) Избѣгване отъ обсадата въ Суха-Гора; 8) Нападание и обирание Хумберта; 9) Заробвание и осѫждание на смърть чрѣзъ застрѣлвание, Маронския голѣмецъ Калѫнъ-Тома бей; 10) Заробвание въ околноститѣ на гр. Мароня едно турско знаме, трима офицери и 60 души низаме отъ разбѣгалата се Сюйлеманъ-Пашова войска; 11) Сражението при г. Мароня на 7 Мартъ 1878 г.; 12) Сражение съ Родопскитѣ възстанници въ Источна Родопа; 13) Послѣдни подвиги на Петка Войвода въ Родопитѣ прѣзъ 1878 и 1879 години, се изостави за сега и може би слѣдъ врѣме ще се издаде въ особенна книга.

Съставительтъ.

У съчинителя на тая книжка, намиратъ се за продань и слѣдующитѣ негови издания:

1) **Стенографически протоколъ** за митингътъ въ София на 19 Мартъ 1884 г., по разискване въпросътъ за съединението на двѣтѣ раздѣлени Българии. (Стенографич. бѣлѣжки). Стр. 24. Цѣна —·30 ст.

2) **Спомѣни отъ страшната пролѣть въ Ахж-Челеби** прѣзъ 1876 год. Стр. 160. . . . . 1 л. 20 ст.

3) **Хилядогодишний Юбилей** на славянскитѣ просвѣтители Кирилла и Методия, отпразднуванъ въ София на 6, 7 и 8 Априлъ 1885 год. (Извлѣчение отъ стенографич. бѣлѣжки). Стр. 32. —·40 ст.

4) **Митингътъ въ София** на 6 Септемврий 1885 год. за разискване въпросътъ по провъзгласеното съединение на Ист. Румелия съ Княжеството. (Стенографически бѣлѣжки) Стр. 16. . —·20 ст.

5) **Десетгодишний Юбилей** на Срѣдно-Горско-Родопското възстание въ 1876 год., отпразднуванъ въ Панагюрище на 20 Априлъ 1886 година. Стр. 16. . . . . —·20 ст.

6) **Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини.** (Обективно разглѣдвание тоя въпросъ за врѣмето отъ 1876 до 1886 години. Кн. I. 1876 — 1879. Стр. 20. . . . . —·20 ст.

7) **Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини.** Кн. II. 1879 — 1883 год. Стр. 48. . . . . —·60 ст.

8) **Ржководство** за изучванье Българска Стенография, по системата на Фр. Кс. Габелзбергера. (Приложена на българский языкъ отъ Професора А. Безеншека). Часть I. Корреспонденчно скратено писмо; 30 стр. печатни и 18 стр. автографирани . . 1 л. —

40

Цѣна 50 ст.

Тия книжки се намиратъ за продань въ всичкитѣ Софийски книжарници.